

ARIEL DORFMAN I TONY KUSHNER

UDOVICE

Foto JAY THOMPSON

Ariel Dorfman, rođen 1942. godine u Argentini i izgnanik iz Čilea, profesor je književnosti i latinoameričkih studija na sveučilištu Duke (SAD) i stalni suradnik časopisa i novina *The New York Times*, *The Los Angeles Times*, *The Nation*, *The Village Voice* i mnogih drugih širom svijeta. Član je Academie Universelle des Cultures u Parizu i dobitnik brojnih počasnih doktorata. Već mnogo godina je aktivni borac za ljudska prava.

Proza: *Kako čitati Paška Patka* (s Armandom Mattelartom), 1971.; *Carsko staro ruho*, 1983.; *Neki pišu budućnosti*, 1991.

Romani: *Udovice*, 1983.; *Posljednja pjesma Manuela Sendera*, 1986.; *Maskara*, 1988.; *Pljusak*, 1990.; *Konfidenz*, 1995.; *Idući na jug, gledajući sjever: Dvojezično putovanje*, 1998.

Zbirke priča i pjesama: *Moja kuća gori*, 1990.; *Posljednji valcer u Santiagu i druge pjesme progonst-*

va i nestajanja, 1998.

Drame: *Udovice* (s Tonyjem Kushnerom), 1988. godine dobitnik prve nagrade New American Plays Award u Kennedy centru (izvedeno u kazalištu Mark Taper Forum (Los Angeles) 1991.); *Čitatelj* - dobitnik nagrade Roger L. Stevens u Kennedy centru 1991. Praizvedeno na festivalu u Edinburghu 1995.; *Smrt i djevojka* - dobitnik Sir Laurence Olivier nagrade u Londonu 1991. Izvedeno je u više od pedeset zemalja.; *Maskara* (s Rodrigom Dorfmanom) prema istoimenom romanu. Praizvedba 1997.; *Tko je tko* (s Rodrigom Dorfmanom). Praizvedba 1997. u SAD, Nizozemskoj i Njemačkoj.

Filmovi: *Balmaceda*, *Smrt i djevojka*, *Zarobljenici vremena*, *Moja kuća gori*.

LICA:

OBITELJ FUENTES:

Sofija Fuentes, baka

Aleksandra, udana za njezina sina Emilijana

Janina, udana za njezina sina Alonza

Fidelija, Aleksandrina kći

Aleksis, Aleksandrin sin

Alonzo, Sofijin sin

ŽENE DOLINE:

Tereza Salas

Katarina

Roza

Mariluz

Amanda

Lucija

Ramona

Cecilija Sanjines, Emmanuelova djevojka

Filip Kastoria

Beatris Kastoria, njegova žena

Kastorijin brat

Otac Gabrijel, župnik

VOJSKA:

Satnik

Poručnik

Emmanuel, posilni

Liječnik

Vojnici

Pripovjedač

Žena doline može biti manje ili mnogo više, ali mora ih biti barem tri.

Vojnika koji ne govore mora biti barem dva.

Neke uloge može igrati jedan glumac/glumica: Beatris Kastoriju može igrati i jedna žena doline, a i njezina brata, jer ga se ne vidi. Isti glumac može igrati Liječnika, oca Gabrijela, Filipa Kastoriju i Alonza.

Isti glumac može igrati Pripovjedača i Poručnika.

PRVI PRIZOR

Žene uz rijeku peru rublje.

Tereza: Mali još nije progovorio?

Janina: Niti riječi.

Tereza: A koliko je star?

Janina: Dovoljno star da govori.

Katarina: Dobro da ne govori, bar neće upasti u neprimliku.

Tereza: Ali ipak mora kad-tad nešto reći...

Katarina: Ne mora, ako zna što je dobro za njega.

Roza: Nešto s vodom danas nije u redu.

Aleksandra: To kažeš svaki dan.

Roza: Ništa se ne da očistiti.

Mariluz: Šapći mu.

Aleksandra (Rozi): Ne trljaš dovoljno snažno.

Mariluz: Šapći mu. U uho.

Katarina: Malom nedostaje tatica.

Janina: Tatu nikad nije ni vidio.

(Kratka stanka.)

Fidelija: Ja ću mu šaptati.

Tereza: Prstima mu masiraj jezik. Svaki dan pomalo.

Janina: Fidelija mu priča priče.

Aleksandra: Umjesto da radi svoj posao.

Fidelija: Mama...

Roza: Istina je. Voda je danas nekako čudna.

Janina: On je tužna beba.

Katarina: Misliš li da zna da mu je tata...

Tereza: Ššššš....

Janina: On zna što ja znam.

(Mala stanka nakon koje ulazi otac Gabrijel, zadihano.)

Otac Gabrijel: Idemo! Idemo svi! Vrijeme je, vrijeme je!

(Izlazi.)

Cecilija (ulazi): Džip se upravo zaustavio. Stigao je novi satnik...

(Žene se zagledaju u Ceciliju. Ledena tišina.)

Cecilija: Veliki džip.

(Izlazi.)

(Žene odlaze rublje, cijede mokre stvari, stavljaju sve u košare i šapćući međusobno, izlaze. Sofija ostaje sjediti uz rijeku. Fidelija se vraća.)

Fidelija: Bako, ti nećeš pogledati...?

(Ulazi Aleksandra vukući Aleksisa.)

Aleksandra (Aleksisu): Ostani s bakom.

Aleksis: Hoću vidjeti novog satnika. Hoću vidjeti kako izgleda.

Aleksandra: Neću da on vidi kako ti izgledaš. Ja sam pametna, a imam tako glupu djecu. Fidelija...

Fidelija: Bako, kažu da će satnik - da ima vijesti. Zar te ne...

Aleksandra: Fidelija, dodi. *(Sofiji.)* Sve si izokrenula naglavce. Svi misle da si luda i sad me više niti vlastita djeca ne slušaju.

(Aleksandra i Fidelija izlaze. Mala stanka. Aleksis gleda staru ženu koja promatra rijeku kao da nešto čeka.)

Aleksis: Bako...? Jesi stvarno luda?

Sofija: Jesam.

Aleksis: A kad si postala luda?

Sofija: Bojiš li me se?

Aleksis: Ne.

Sofija: Zečiću moj mali.

Aleksis: Nisam zečić, ja sam muškarac.

Sofija: Ne još. Na sreću.

(Ulazi Satnik, zagledan u tloris. Pod rukom nosi plastične tube s nacrtima i planovima.)

Satnik (Aleksisu): Čuj dečko, kaži mi...

(Aleksis pobjegne.)

Satnik: Dodaj natrag, hoću samo... k vragu. *(Sofiji.)* Ispričavam se gospodo... ovaj... pokušavam samo...

(Sofija ne pokazuje nikakve znakove da je svjesna njegove nazočnosti.)

Satnik: Je li ovo zavoj gdje žene peru rublje? *(Podiže komad rublja)* Mora biti. Mislio sam da ima više zelenila. Ovdje ćemo graditi. Veliku tvornicu. Umjetnog gnojiva.

(Stara žena mrmlija, poravnava svoje suknje.)

Satnik: Molim? Što ste... Jeste li vi odavde, spominje li vaš muž ikada gnojivo? Vidite, mislim da samo trebate pogledati kako je sve sparušeno, pa da vam bude... to je zbog slabe hranjivosti tla... Govori li vaš muž ikad o potrebi za suvremenim umjetnim gnojivom?

Sofija: Ne.

Satnik: Ne? Ja pak smatram da bi gnojivo... pomoglo. Vojska će ovdje sagraditi tvornicu i onda će vidjeti što mu je nedostajalo. Vaš muž. Veći urod. Izvoz. Vi... što radite ovdje? Čekate nekoga?

Sofija: Da.

Satnik (predstavlja se): Ja sam...

Sofija: Čekam oca.

Satnik: Oca.

Sofija: I muža.

Satnik: Koliko godina je vašem ocu?

Sofija: I sinove.

Satnik: Vaš otac mora da je najmanje...

Sofija: Star.

Satnik: Već dugo čekate?

(Kratka stanka. Žena ga gleda.)

Sofija: Ostali su pobjegli u selo da vas pogledaju.

(Nasmije se, suho, lukavo. Isprva je Satniku neugodno, ali onda shvati i također se nasmije. Žena tada prestane.)

Sofija: Svi mi već dugo čekamo.

DRUGI PRIZOR

Svjetlo obasja praznu stolicu na drugom kraju pozornice. Nakon nekoliko sekundi u osvjetljenom dijelu pojavljuje se Pripovjedač. Obraća se gledateljstvu.

Pripovjedač: Sve je to bilo dok sam bio u progonstvu. Baš tada. Noću nisam mogao zaspati. Čekao bih da sve utihne, svi ti strani zvukovi u stranoj zemlji u kojoj sam živio. Čekao bih da djeca u susjednom stanu odu spavati kako me njihovi glasovi ne bi podsjećali da nisu moja djeca, da su moja djeca daleko. Čekao bih da se njihovi roditelji i sve druge majke i očevi u susjedstvu prestanu bjesomučno svadati na tom jeziku kojeg još uvijek nisam razumio, ali kojeg su govorili miljama i miljama naokolo. Čekao bih da ugassnu zvijezde, da ih ne vidim, da se ne sjetim kako su drukčije bile

zvijezde kod kuće. Čak su mi i prokleta zvijezda bili neprijatelji. Tada je to bilo. Kad bi psi prestali lajati kako psi već laju kad ste daleko od svoje zemlje i kad ne možete zaspati. Svoje zemlje? Zar je to bitno? Zar doista moram imenovati svoju zemlju? Odvojiti je od svih onih zemalja, koje gledate na televiziji i mnogih koje ne gledate, gdje nekolicina ljudi odlučuje o životu i smrti ostalih, gdje nekolicina ljudi odlučuje da neki čovjek nestane, a da drugi ode u progonstvo i nikada više ne vidi svoju djecu. Zar je doista moram imenovati? Ona je poput zemlje u kojoj teče rijeka, a neka stara žena čeka - zar je doista moram imenovati?

TREĆI PRIZOR

Satnik i Emmanuel.

Emmanuel: Jeste li pronašli zavoj rijeke, gospodine?

Satnik: Naravno da jesam. Znam čitati tloris. Slijediti tijek rijeke nije baš neka tajna.

Emmanuel: Morao bih vas voziti, gospodine. To mi je posao.

Satnik: Već ću ti reći što ti je posao, posilni.

Emmanuel: Razumijem, gospodine.

Satnik: Kad želim hodati, onda ću hodati. Jasno?

Emmanuel: Razumijem, gospodine.

Satnik: Dobro. Ti si negdje odavde, zar ne?

Emmanuel: S druge strane brijega, satniče. Šezdesetak kilometara odavde.

Satnik: Znači, znaš kako ovi ljudi dišu?

Emmanuel: Donekle, gospodine.

Satnik: Donekle. Satnik Urqueta je rekao da se dobro snalaziš.

Emmanuel: Ja sam drukčiji od njih. Radio sam za gospona Kastoriju, pa su mi stvari jasnije. Ako dopustite, gospodine, ne namjeravam ovdje provesti čitav život. Želio bih...

Satnik: Sreo sam neku staricu. Gadnu staru vješticu. Pokraj rijeke. Čini mi se da je očekivala nekog na... splavi, ili nečemu...

Emmanuel: Stara Sofija. Fuentesica.

Satnik: Poznaješ je?

Emmanuel: Sjedi pokraj rijeke po cijeli dan. Već mjesecima. Vjerojatno je malo... (*Pokazuje "luda".*) Je li vam rekla da čeka svoje muškarce?

Satnik: Jedva sam iz nje mogao izvući poneku riječ. Čeka oca i muža i ...

Emmanuel: Sinove. Mnogi muškarci iz doline su... otišli, gospodine.

Satnik: Otišli?

Emmanuel: Nestali, oni...

Satnik: Uhićeni? Koliko ih ukupno nedostaje?

Emmanuel: Svi, gospodine.

Satnik: Svi? Svi muškarci?

Emmanuel: Mislim... mislim da bi trebali razgovarati s poručnikom, gospodine.

Satnik: Baš svi muškarci? To se nije spominjalo kad su me pripremali za zadatak. (*Stanka.*) Na svojim prijašnjim zaduženjima pokušavao sam to spriječiti - ovakvo nestajanje muškaraca - to nije dobro. To izluđuje žene. Ako im se barem dade prst da ga pokopaju, ali kad nema ničega... Polude. A zatim svijet poludi. Teška vremena.

Emmanuel: Da, gospodine.

Satnik: Ima male brčiče.

Emmanuel: Molim?

Satnik: Mrzim žene s brkovima. (*Gleda kroz prozor.*) Cijela obitelj?

Emmanuel: Svi muškarci.

Satnik: U tom slučaju morat ćemo joj oprostiti... njezine brkove. Zar ne?

Otac Gabrijel (*ulazeći*): Radosni smo da ste napokon došli, satniče. Čuli smo da ste se izgubili.

Satnik: Tko vam je to rekao, oče?

Otac Gabrijel: O, u Camachu na kraju sve saznamo, satniče. Ali žene čekaju.

Satnik: Žene čekaju. A to ne želimo.

ČETVRTI PRIZOR

Satnik se obraća ženama. Sam je na pozornici i govori gledateljstvu.

Satnik: Rat je završio: u gradovima, u planinama, u ovoj dolini. Ono što još preostaje, jest narodni zadatak da se uspostavi pravi i istinski mir, mir koji nosi blagostanje. Ali u nekim glavama rat još uvijek traje. Bile su potrebne strašne, stroge mjere; svi smo pretrpjeli velike gubitke, i narod i njegova vojska.

Oni koji kane odlučno i hrabro kročiti u budućnost, spremni su zaboraviti. Mi smo spremni oprostiti vaš neposluh ako ste vi spremni zaboraviti naš strogi odgovor, ako se naučite dobro ponašati.

Ako nam se pridružite, ako ste spremni zaboraviti prošlost, rane će napokon zacijeliti. Demokracijom i tehnologijom suzbit ćemo vašu nazadnost, tvornice umjetnog gnojiva i uzgoj stoke, pesticidi i... i knjižnice; nova zemlja za nove ljude. I ako nam dopustite, okončat ćemo vašu tugu i golemu usamljenost.

PETI PRIZOR

Sofija pokraj rijeke, sama.

Sofija (*riječ*): Što mi donosiš? Stara sam žena. Ne mogu još dugo čekati.

(*Fidelija ulazi trčeći.*)

Fidelija: Vraćaju se kući, vraćaju se kući!

Aleksandra (*ulazeći*): Sofija, gdje je Aleksis? (*Kratka stanika.*) Sofija? Gdje je...

Sofija (*ošamućena, gleda naokolo*): Ne znam, bio je ovdje, mora da je otišao kući.

Aleksandra: Sofija, Sofija, trebala si paziti na njega.

Fidelija: Mislila sam da je on trebao paziti na nju.

Aleksandra: Tišina! ALEKSIS! (*Izlazi, izvikujući njegovo ime.*) ALEKSIS!

Fidelija: Tata se vraća, bako, svi su uzbuđeni, svi...

(*Ulazi Tereza ljušteći klip kukuruza. Prisutna je, ali istovremeno odsutna.*)

Tereza: Fidelija, nemoj pričati laži.

(*Fidelija zašuti, pogleda je, pa nastavi.*)

Fidelija: Ne lažem, novi satnik, rekao je da se muškarci...

Tereza: Rekao je "možda". Ako se budemo dobro ponašale...

Katarina (*ulazi, krpajući komad odjeće*): Ako se budemo dobro ponašale.
(*Ulazi Janina.*)

Fidelija: Mi se već sada dobro ponašamo, ništa drugo i ne radimo nego se dobro...

Tereza: Sofija ne.

Katarina: Pokraj rijeke po cijele dane...

Tereza: Ona se ne ponaša...

Janina: Uzmi malog, bole me ruke.
(*Janina pruža bebu Fideliji.*)

Aleksandra (*izvan pozornice*): ALEKSIS!

Janina (*Sofiji*): Trebala si doći, novi satnik je bio kod nas, održao nam je govor, rekao je...

Tereza: Zaboravite prošlost.

Katarina: Pokopajte prošlost.
(*Ulazi Roza. Miješa hranu u loncu.*)

Roza: Zaboravite mrtve.

Tereza: Nije to rekao.

Katarina: Nije uopće spominjao mrtve.

Janina: Sofija, obećao nam je, ako budemo surađivale, rekao je... možda mu ne možemo vjerovati, da si bila tamo mogla bi nam reći, da si ga vidjela.

Sofija: Vidjela sam ga.

Roza: Slušaj je samo, laže gore od svoje unuke.

Sofija: Brini se za svoj posao.

Roza: I brinem se. Rekao je da se dobro ponašamo.

Sofija: Rekao je "tvornica za umjetno gnojivo". Znam što je rekao.

Janina: Ali bila si cijelo vrijeme ovdje. Kako, kako znaš što...?

Sofija: Janina, idi kući, skoro će mrak, stavi mrežice na košare jer će skakavci izmiliti iz zemlje i pojesti sjemenje.

Janina: Već sam to napravila.

Fidelija: Ja sam joj pomagala, bako, mi smo...

Sofija: Sigurno nisi dobro napravila. Sigurno si stavila mrežice tako da se skakavci mogu provući.

Katarina: Puna savjeta, samo kritizira, a nije prstom makla već mjesec dana. Evo i tebi jedan savjet, ponašaj se kako pristoji tvojim godinama...

Tereza: Samo sjedi ovdje...

Roza: Kao stijena...

Katarina: Tvrdoglava, ogorčena, kao nadgrobna ploča...

Roza: Puna predbacivanja...

Tereza: Kao da smo mi zaboravile naše...

Roza (*križa se*): Šššš...

Tereza: Ne smiješ tugovati. Poludjet ćeš, pretvoriti se u kamen.

Aleksandra (*još uvijek izvan pozornice*): ALEKSIS!

Roza (*Sofiji*): Kad su nam uzeli zemlju i kad smo morale gledati kako se ponovno dižu ograde i... i smješkat se. Tada si mi šapnula, kao neko obećanje, život ide dalje, poput zemlje, bez obzira na sve. Ustani sada.

Sofija: Ne mogu. Nosim breme svoja četiri muškarca. Imam oca. Muža. Dva sina. Gdje su? Svaki od njih je težak. Svaki put kad pomislim na njega, je li gladan, je li žedan, je li mu hladno, postaje sve teži. Ja jesam kamen. Gdje su? Gdje su moji muškarci? Sjećam ih se tako jasno da sam sve drugo zaboravila, kako se

kuha ili sadi ili hoda ili čak stoji. Ne mogu se pomaknuti. Čekam ovdje jer...

(*Ulazi Aleksandra i vuče Aleksisa.*)

Fidelija: Bako? Jer što...?

Sofija: Čekam. Jer više ne mogu podnijeti čekanje.

Aleksandra: Dosta mi je toga. Idemo kući.

Fidelija: Bako.

Aleksandra: Pusti je. Na zemlji kao kakvu životinju.
(*Sofiji.*) Promatraju nas i ti to znaš. Svracaš pozornost na sebe. Na sve nas.
(*Aleksandra kreće s Fidelijom. Aleksis pokušava ostati i razgovarati sa Sofijom.*)

Aleksis (*Sofiji*): Morao sam pobjeći, mama mi je rekla da me ne smiju...

(*Aleksandra odvlači Aleksisa, odlaze s Janinom i Fidelijom. Sofija sjedi sama. Sve žene osim Tereze nestaju.*)

Sofija: Ne osjećaš li da nešto...?

Tereza: Da što?

Sofija: Da nešto dolazi.

Tereza: Ne.

Sofija: Nešto dolazi.
(*Kratka stanka.*)

Tereza: Kad se moj muž vrati, mora me naći kako se brinem za polja i hranim djecu i prodajem na tržnici. I ja čekam, Sofija, ali ne ovako, ne ovako.
(*Izlazi.*)

Sofija (*stavlja ruku u rijeku*): Nešto dolazi. Već je skoro ovdje.

ŠESTI PRIZOR

Cecilija i Emmanuel pokraj rijeke; on je pokušava obljubiti.

Cecilija: Ne ovdje.

Emmanuel: Obožavam ovo mjesto. Zeleno.

Cecilija: Mrzim zeleno.

Emmanuel: Čak i prije nego što sam te upoznao, ovo me je mjesto podsjećalo na tebe. Znao sam da ću jednog dana s tobom biti ovdje.

Cecilija: Dolazila sam ovamo s... (*Zaustavlja se.*)

Emmanuel: S kim?

Cecilija: Idemo.

Emmanuel: Teo. (*Zove, rugajući se.*) Hej, Teo!

Cecilija: Prestani. Vratit će se. Svi kažu...

Emmanuel: Glupe krave.

Cecilija: Satnik im je rekao. Čula sam ga.

Emmanuel: Nije rekao ništa...

Cecilija: Sve žene, sve pripremaju krevete...

Emmanuel: Onda će ovdje biti mnogo razočaranih žena u hladnim krevetima - osim jedne male slatke koju znam. Ona ima više sreće...

(*Emmanuel je pokušava zagrliti, ali ona se izmiče.*)

Cecilija: Te vještice. Mrze me, jer se volimo. Reći će Teu.

Emmanuel: Ti si zaštićena. (*Hvata se za uniformu.*) Znaš li što je ovo? (*Hvata se za pištolj.*) Znaš li što je ovo? A što on ima? Tvoj muž? Čak i ako se vrati, ali neće, što onda? Vidišli ono drveće?

Cecilija: Vidim.

Emmanuel: Obožavam to drveće. Ako pokušaš samo dotaknuti voće na tom drveću, netko koga uopće ne vidiš raznijet će ti ruku. Zelena Kastorijina zemlja. Zaštićena. Kad sam bio mali, dolazio bih ovamo, hodao šest sati i pazio na ptice.

Cecilija: Jesi li se penjao preko i krao voće?

Emmanuel: A ne. Pazio sam na ptice i kad bi pokušale sletjeti na drvo, gađao sam ih kamenjem i otjerao. Već onda sam znao da moram štititi njegovo vlasništvo - da sam za to rođen. Gospon Kastorija nije ni znao da postojim i da sam se popeo preko ograde, ustrijelili bi me, ali ja sam bio ponosan da štitim ono što je njegovo. Otac me je mlatio. Znao je gdje sam bio i kad bih se vratio, pretukao bi me k'o mačku.

Cecilija: Jadni moj.

Emmanuel: Znaš li ti što je rat?

Cecilija: Znam što je rat. Znam.

Emmanuel: Izabereš stranu i ako pogriješiš, najeb'o si. "Ukrali su nam našu zemlju." To bi mi rekao dok me je udarao remenom. "Otjerali su nas u brda", rekao bi i opalio me, "sad moramo ići brati njihovo voće" i onda bi... Imao je pravo što me je tukao. Znao je da sam njegov neprijatelj. Jednog se dana jednostavno nisam vratio kući. Gospodin Kastorija izjahao je kroz vrata na velikom bijelom konju i upitao me hoću li raditi za njega. Znaš li što je rekao?

Cecilija: Što?

Emmanuel: Rekao je, "Moraš ubiti ptice koje jedu voće. Onda se neće vratiti." I pružio mi je pušku. Mora da me moj otac čekao cijeli dan s remenom u ruci, promatrajući obzor. Nikada više nisam bio kod kuće.

(Satnik i Poručnik stoje na obližnjem brežuljku.)

Poručnik: Znao li što volim u ovoj zemlji, satniče? Njezinu bezvremenost. Netko se rodi kao seljak, eto tamo u prašini, i njegov sin također, a i njegov sin isto, i ako dopustite, u tome leži duboko zadovoljstvo, mir. A na ovoj strani, zelenoj, plodnoj strani, prijenos vlasništva kroz generacije. Moj otac i njegov otac i njegov otac. Četrnaest obitelji. Tijekom četiri stotine godina gajili smo nježan odnos sa zemljom, blag i nenametljiv, kako bi proizvodila za sve. Na svijetu postoji jedan duboki, neizbježni sustav, Sveti Sustav, recimo. Isto je tako neizbježno da će ljudi prašine uvijek željeti ono zeleno; ako im se daju ideje, ako ih se ohrabruje da bi mogli dobiti ono zeleno, sve, sve pristojno i lijepo i uljudeno prekrit će prašina. Kao što smo vidjeli tijekom posljednjih osam godina.

Satnik: A to mi govorite jer...?

Poručnik: Jučer u gradu sa ženama, ako smijem primijetiti, gospodine satniče, bio je to vrlo zgodan govor. Demokracija. Umjetno gnojivo.

Satnik: Sve se više privikavam držati govore. Ide mi to.

Poručnik: Vrlo zgodan govor. Naravno nije bio govor kojeg bih ja održao. Da sam satnik. Ali nisam.

Satnik: Ali da jeste... govorili biste o... prašini?

Poručnik: Na izvjestan način. Rekao bih, "Čestitam. Živi ste. Želite li ostati živi?" Satniče. Ne smijemo ostaviti dojam da smo slabi.

(Stanka.)

Satnik: Poručniče, svojedobno u Chipoteu, prije nekoliko godina, zapovjedio sam svojoj satniji da puca u ljude na seoskom trgu.

Stajao sam i gledao. Kad je pao mrak, uzeo sam bateriju i tražio među tijelima na trgu. Bilo je toliko krvi da mi je ulazila u čizme. Bio je tamo jedan devetogodišnjak. Tako mlad. Ruka mu je bila... Znao sam tamo i gledao kako umire. Trajalo je jedan sat. Čizme su se osušile dok sam gledao. I tada je baterija izgorjela. Slabi ljudi umiru od takvih noći. Nisam ja slab. Ali... umoran sam. Rat je završen.

Poručnik: Završen. Vidite tamo pokraj zavoja na rijeci. Izgleda poput buhe, ali to je jedna stara žena.

Satnik: Stara gospođa Fuentes.

Poručnik: Mislite...da je za nju završen? 'Ajde, kažite joj to. Ali svakako ponesite pištolj.

Trebalo nam je osam godina da ponovno zavedemo red. I dužnost nam je osigurati da više nikada ne moramo zavoditi red. Da više nikada ne morate gledati nekog malog dečka kako onako umire. Da ja nikada ne moram gledati što sam gledao.

Satnik: Nema reda bez napretka. Ako želite imati red, morate ih izvući iz siromaštva, iz prašine. Moramo krenuti naprijed.

Poručnik: I završit ćete ponovno ovdje. Gledajući zeleno, prašinu, onu staru ženu. Bezvremenost. Čeka vas prošlost, satniče.

Cecilija: Emmanuele, vremena se mijenjaju. Možda bismo mogli posjetiti tvoju obitelj. Pomiriti se s tvojim ocem.

Emmanuel: On... on je gubitnik. Baš me briga.

Cecilija: Ali zašto ne? Mene je briga.

Emmanuel: Odveli su ga. Nestao je. Poput Tea. I nikada se neće vratiti.

SEDMI PRIZOR

Kasno navečer kod zavoja rijeke. Sofija, Fidelija i Aleksis.

Sofija: Ovdje, gdje rijeka pomišlja krenuti jednim putem, a onda krene drugim - ovdje su poginuli.

Aleksis: Tko ih je ubio?

Sofija: Znaš tu priču.

Fidelija i Aleksis: Ispričaj nam ponovno, bako.

Sofija: Španjolci. Mojeg prapradjeda i njegovu ženu. Ona je bila opasna žena. Španjolci su vjerovali da jede oči svojih neprijatelja...

Fidelija: Stvarno ih je jela?

Sofija: Nadam se. Palim ove svijeće za njihove male duše. Ova voda je vidjela kako umiru. Voda sve gleda, teče svuda i kad se osjećam izgubljenom ili kad nešto izgubim, znam da će mi voda pomoći to naći. Treba samo znati kako je pitati.

(Pali šibicu, a zatim jednu i drugu svijeću.)

Sada će ove male duše paziti na mene, a vi idite kući spavati. Ajde, maleni moji, ako se vaša mama probudi i vidi da vas nema... *(U mraku koji ih okružuje pojavljuje se upaljena svijeća - čini se kao da pluta...)*

Aleksis: Bako, je li to...

Sofija: Šššš. Tko je to? Tko je tamo?

(Zvuk rijeke postaje glasniji.)

Tereza (ulazeći): Ne mogu spavati znajući da si ovdje. Stalno pazim...

Sofija: Ali ti stanuješ kilometre odavde...

Tereza: S prozora, s vrata... čula sam kako škripi pod i to je bio

Antonio. Misli sam da je Antonio, to je isti san svake noći otkad si počela sjediti ovdje. To je moj muž, ali neće razgovarati sa mnom, jer ga ti uznemiruješ, gdje god ga držali, idi kući, pusti me odahnuti.

Katarina (*ulazeći*): Čula sam kako me Roberto zove i istrčala sam kroz vrata da ga pozdravim, ali dvorište je bilo prazno i onda sam ugledala svijeće. Sofija, htjela bih spavati, bez snova. Pusti noć na miru.

Sofija: I ja sanjam. Vidim svoju ruku i u ruci su mi igla i konac, šivam nešto i pogledam a ono šivam usta, da ih zatvorim, i šivam očne kapke i ljudske oči, sve nekako poznate, ali nema krvi na igli i nema krvi na koncu, niti na mojim prstima niti... i zašivam ga u zavežljaj, čvrsti bijeli zavežljaj. A on me zove, čujem ga, bojim se da je mrtav, ali Bože, neka bude živ.

(*Zvuk rijeke postaje užasno glasan. Ulazi Roza.*)

Roza: Što ne valja s vodom, što ne valja s rijekom, zašto radi tako strašnu buku, što si učinila Sofijo, što to radiš vodi rijeke. Zamučuješ vodu, rublje se ne pere, pusti rijeku na miru...

Fidelija: Bako, što je, što je to s vodom?

Tereza: Nešto je u vodi, nešto je u vodi, dajte konop, dajte kuku...

Roza: Djeca, maknite djecu od...

Sofija: Aleksis, Fidelija, maknite se od rijeke.

(*Žene stanu ulaziti u rijeku; zvuk bujice postaje još snažniji. Žene šapću sjedeće, ili se to možda čuje snimljeno.*)

Tereza: Pažljivo, pažljivo, nemoj se poskliznuti, on...

Roza: Zgrabi rukav, zgrabi...

Sofija: Za stijenu, zaglavio se o stijenu, vucite, vucite...

Tereza: Vucite, vucite...

Sofija: Sad dignite. Pažljivo.

(*Žene, potpuno mokre, izvlače tijelo iz rijeke. Zvuk bujice se odmah stišava, postaje miran.*)

Sofija: Ooh. Znala sam.

(*Tičina. Ulazi Mariluz. Iza nje još žena.*)

Mariluz: O Bože. O Bože, nije valjda...

Tereza: Nije nalik nikome.

Sofija: Znala sam, znala sam...

Roza: Djeco, nemojte gledati. Sofijo, nije... Nema lica. (*Stanka.*)

Sofija: Fidelijo, idi po svećenika. I donesi lopatu.

Aleksis: Tko je to, bako?

Sofija: Moj otac.

Tereza: Nije to tvoj... Nije, Sofija.

Sofija: Jest.

Tereza: Ne možeš to pokopati.

Sofija: Ne ovdje. Ima on svoje mjesto, pokraj moje majke. Na groblju na brijegu.

Roza: Treba ti dozvola.

Sofija: Ne za ovo.

Tereza: Satnik je rekao da se dobro ponašamo.

Amanda: Za ime Božje, Sofija, znaš da trebaš dozvolu.

Lucija: Ne možeš sada raditi neprilike.

Roza: Drže naše muškarce.

Fidelija: Bako, da je tata... da je moj tata...

(*Stanka.*)

Sofija: Bez brige. Da. Dozvola. To jest moj otac.

(*Sofija kreće prema izlazu.*)

Aleksis: Čekaj. Idem ja s tobom.

(*Stanka.*)

Sofija: Ne bojiš se?

Aleksis: Ne.

Sofija: Trebao bi. Dođi.

Roza: Ne možeš povesti dečka, jesi li sišla s...

Fidelija: Bako, mama će se ljutiti ako...

Sofija: To je kako treba biti. Njegov bi me otac pratio, Emiliano. Da je ovdje. Tako Fuentesi pokapaju svoje mrtve.

Katarina: Fuentesi moraju štiti svoju djecu.

Sofija: Nitko ga više ne može zaštititi. Fidelija. Nitko da nije dirnuo ovo tijelo. Razumiješ?

Fidelija: Da, bako.

Sofija: Aleksis, dođi. Nemoj se bojati. Ovaj satnik je drukčiji. Točno?

Tereza: Samo se ti nadaj.

Sofija: Ti se nadaj. Ja ću sahraniti svojeg oca.

(*Izlaze. Ostale žene gledaju tijelo. Ulazi Janina.*)

Janina: Probudila sam se, nisam mogla spavati, ja... (*Ugleda tijelo.*) O. O. O, Bože. (*Kratka stanika.*) Tko?

OSMI PRIZOR

Svjetlo obasja Pripovjedača i praznu stolicu.

Pripovjedač: Izbjeglištvo je poput smrti. Među Guarani Indijancima u Paragvaju, kad nekoga prognaju iz zajednice, kažu da je umro. A kad se vrati, ako se vrati, kažu da se vratio iz mrtvih. Slave povratak prognanika kao da je uskrsnuo.

Ako uskrsne.

Ako ne iščezne iz tuđih života, iz očiju svog sina, s usana svoje kćeri.

Ljudi govore o njemu prigušenim glasovima, u prošlom vremenu.

Ako uopće govore o njemu.

Ali nisam vam o tome želio pričati.

Htio sam vam pričati kako sam danas sreo jednu nakladnicu iz moje zemlje. Bila je u prolazu kroz ovaj strani grad u kojem živim, na povratku kući s nekog sajma knjiga ili nečeg. Nekad smo bili ljubavnici - možda prije nekih deset godina - izgledala je zamamno kao i uvijek.

Za ručkom, pitala me je što radim. Rekao sam joj kako razmišljam o jednoj priči. Nisam joj rekao da me proganja, da je ne mogu izbiti iz glave. Rekao sam joj samo o čemu se radi. I dodao, kad su posluživali desert, kako bi mi možda mogla pomoći prebaciti priču u našu zemlju, tiskati je pod pseudonimom, to sam joj rekao.

Vidio sam kako misli da sam lud. Mogao sam to vidjeti u njezinim očima. Vidio sam isto ono što je ona vidjela: njezine knjige spaljene, vojnike koji provaljuju njezina vrata, ispitivanje. Vidio sam to duboko u njoj. Strah za vlastitu djecu. Ali što ako joj olakšam stvari. Što ako kamufliram priču, ako je smjestim u Grčku, recimo, pod nacističkom okupacijom, ili u Nigeriju, ili Guatemalu, ili Irak, biraj zemlju, rekao sam, i tamo ćemo je smjestiti, a onda ćemo izmisliti stranog pisca, njemu ili njoj pripisati priču i nitko neće znati da je to smislio netko poput mene i da se odnosi na našu zemlju. Da nije odmah pristala, možda bih se sada mogao nadati. Ali znam kad žena laže. Pristala je prebrzo. Da me se riješi.

O da, poslat ću joj kad bude gotova, kad smislim kako sve ovo završava. Napisat ću je pod lažnim imenom, smjestiti u Istočni Timor ili Južnu Afriku ili Rumunjsku ili gdje god hoće, ali od toga nikakve koristi.

Nije me čak niti pozvala u svoju sobu.

Za nju sam već bio mrtav.

DEVETI PRIZOR

Rano jutro. Liječnik stoji pokraj rijeke, puši. Žene u skupini, pokraj tijela. Ulazi Poručnik s vojnicima.

Poručnik: Ova rijeka je puna iznenađenja. Pretpostavljam da nitko nije micao tijelo, točno? *(Stanka.)* Da ili ne? *(Žene niječu glavama.)* A koja od vas ga je našla? *(Žene kretnjama daju na znanje da su ga one sve našle.)*

Liječnik: Mrtav, nema nikakve sumnje.

Poručnik: Nadao sam se da ćete nam moći dati neki malo detaljniji podatak.

(Liječnik kretnjom zove jednog vojnika i pokazuje mu kako da okrene truplo. Vojnik okreće truplo.)

Poručnik (Tereza): Ti si našla tijelo? *(Stanka.)* Odgovori. Jesi li ga ti našla?

Tereza: Jesam, gospodine. Zajedno s ostalima, gospodine.

Poručnik: Prepoznaješ ga?

(Tereza ne odgovara. Pogleda tijelo. Poručnik se okreće prema Amandi.)

Poručnik: Jesi li ti pogledala njegovo lice?

(Amanda odrično tresе glavom i ustukne.)

Poručnik: Pitao sam vas nešto. Isuse, zar ste se svi rodili gluhi?

(Liječniku.) Skini mu hlače.

Liječnik: Ali ovo je samo pred...

Poručnik: Pomoći će da ga identificiramo.

Ramona: Nismo htjele.

Poručnik: Niste htjele vidjeti njegovo lice?

Ramona: Nismo, gospodine.

Poručnik (Liječniku): Skini mu te proklete hlače.

(Stanka. Vojnici skidaju hlače mrtvacu.)

Poručnik: Onda?

Liječnik: Opekotine, modrice, lomovi kostiju - užas. Izgleda mi da je bio dobro pretučen prije nego su ga bacili u vodu. A i gladan. Pogledajte samo ova rebra.

Poručnik: Mislim da je to sve rijeka napravila.

Liječnik: I opekotine?

Poručnik: Ne vidim nikakve opekotine. Pogledaj bolje.

Liječnik: Već sam vam rekao što mislim. Ali ako vi mislite drukčije...

Poručnik: Ima li kakvih naznaka o identitetu dotičnog? O starosti?

Liječnik: Ne mogu ustanoviti starost. Izgleda da nije bio na suncu mjesecima, možda godinama. Seljak. Pogledajte ruke - naravno. sad su polomljene... od rijeke, pretpostavljam.

Poručnik: A džepovi?

Liječnik: Ništa.

Poručnik (ženama): Vi žene. Hoću da jedna po jedna prođete pokraj ovog tijela i da mu pogledate lice. Službeni postupak identifikacije. Da sve bude lijepo i pravilno za nove građane naše nove

zemlje.

(Sve žene, osim Fidelije, prolaze pokraj tijela.)

Katarina: To bi mogao biti moj brat, gospodine. Odveli su ga prije četiri godine.

Poručnik: Tvoj brat? Jesi li sigurna?

(Stanka.)

Katarina: Kako mogu biti sigurna? Kako bih mogla željeti da to bude moj brat?

Poručnik: Niti ja ne bih želio da bude moj. Dobro. Narod se izjasnio, to jest, nije se izjasnio.

(Pokretom ruke naređuje vojnicima da odnesu tijelo. U trenutku dok se približavaju tijelu, Fidelija mu prilazi.)

Poručnik: Oho. Pojačanje...

Fidelija: To je moj pradjed.

(Poručnik je promatra dugo vremena s neskrivenom požudom.)

Tereza: Ne obazirite se, gospodine. Ona je malo čudna.

Poručnik: Tvoj pradjed, ha? A s kim imam čast...?

Fidelija: Fidelija Fuentes.

Poručnik: Emilijanova kći?

Fidelija: Da. To je moj pradjed. Carlos Mendez.

Poručnik: I prepoznala si ga tek tako, curo, izdaleka?

Fidelija: Moja baka Sofija ga je prepoznala, gospodine.

Poručnik: Čudno da je nema. Mislili smo da ne može mrdnuti. Mislili smo da je prilijepljena za ovo mjesto. Gdje li bi mogla biti? Jel' možda tebi poznato?

(Prije nego što odgovori, Fidelija se oklijevajući približi truplu, sjedne pored njega i rukom primi njegovu ruku.)

Fidelija: Otišla je do satnika, gospodine. Moliti dozvolu da pokopa svojeg oca.

Poručnik: Gubi vrijeme. *(Stanka.)* Makni se od tog tijela.

(Stanka. Fidelija se ne miče.)

Poručnik: Curo, ne zajejavaj.

(Stanka. Poručnik i vojnici promatraju Fideliju, koja se ne obazire i ne miče. Žene stoje na razdaljini, ali ne predaleko.)

Tereza: Pustite je, gospodine. Rekla sam vam da je čudna.

Janina: Dodji, Fidelija.

Poručnik: Ti si žena... Alonzova, je li? Dobro pamtim imena.

Janina: Fidelija!

Fidelija: Baka nikad ne gubi vrijeme, gospodine. Njoj to ne leži.

(Poručnik prilazi Fideliji, hvata je za ramena, diže je velikom snagom, ali potpuno kontrolirano i udaljuje ju od trupla. Grubo je ljubi i pušta je. Tada kretnjom poziva vojnike. Vojnici dižu tijelo i iznose ga.)

Liječnik: Moram nešto popiti.

Poručnik: Tamo ti je rijeka. Nemoj pasti unutra.

(Izlazi. Žene ostaju, nepomične.)

DESETI PRIZOR

Satnikov ured: Satnik, Emmanuel, Sofija i Aleksis.

Satnik: Sigurni ste?

Sofija: Jesam.

Satnik: Utopljenik je vaš otac. Sigurni ste?

Sofija: Da.

Satnik: Zašto bi se jedan tako star čovjek petljao u politiku?
Sofija: Nije se petljao.
Satnik: Ali rekli ste da je bio uhićen. Zbog čega?
Sofija: Ni zbog čega.
Satnik: Gospođu Fuentes, ljude ne zatvaraju ni zbog čega, oni...
(Emmanuel.) Emmanuel, jesi li poznavao tog čovjeka? Mendeza.
Emmanuel: Jesam.
Satnik: I...?
(Kratka stanka. Emmanuel je vrlo neugodno pod Sofijinim pogledom.)
Satnik *(pomalo nestrpljivo):* Onda, posilni?
Emmanuel: Mendez, njezin otac, išao je po kućama i crkvama i mjestima gdje ljudi piju i... pričao o zemlji. Zemlji gospodina Kastorije. Ljutio se kad smo ih... maknuli sa zemlje. I njezin muž Fuentes. Ali najviše njezin otac. Prema dosjeima nije više u zatvoru.
Satnik *(Sofiji):* Možda ste se zabunili.
Sofija: Nisam.
Satnik: Možda je vaš otac pobjegao, ili...
Sofija: Nije.
Satnik: Možda mu se dogodila neka nesreća, ili... ovaj, muškarci katkad pobjegnu jer...
Sofija: Jedva se kretao. Imao je osamdeset godina.
Satnik: Ili ponekad teroristi međusobno sređuju svoje...
Sofija: Ne, nije bio nasilan. Nije bio...
Satnik: Mora biti da je nešto radio. Prestanite me prekidati.
(Otvora ladicu stola i vadi list papira.)
 Ovo je novi zakon o amnestiji. Znae li što je amnestija? Am-ne-stija. Ako su vaš otac ili vaš muž...
Sofija: Ili moji sinovi.
Satnik: Ili bilo tko. Ako su imali problema s vlastima, sada se mogu predati. Bez neugodnih posljedica. Znači, možda će vam se vratiti od tamo gdje se skrivaju. Što će vaš otac misliti ako se vrati i ustanovi da ga pokapate, ha?
(Sofija uzima papir, gleda ga kao nekakav nepoznati predmet, neprestano ga prevrćući i zatim ga pažljivo stavlja natrag na stol.)
Sofija: Došla sam po dozvolu da pokopam oca.
Satnik: Da, da, to smo već ustanovili, to znamo, već ste rekli. Jeste li čuli ijednu riječ koju sam...
Sofija: Vratio mi se... iz zemlje mrtvih. Njegovo tijelo. Jer je htio da ga pokopam. Tamo gdje su pokopani svi mrtvi iz naše obitelji. Na groblju na brijegu. Došao je svojoj kćeri zbog toga. Dajte mi dozvolu.
(Kucanje na vratima. Ulazi Poručnik.)
Poručnik: Želio bih trenutak s vama porazgovarati, gospodine, ako...
Satnik: Naravno, ja... Poručniče, poznajete gospođu Fuentes? A ovo je njezin unuk... ovaj...
Poručnik: Aleksis.
Satnik: Točno. Aleksis. Gospođu Fuentes, ja sam razuman čovjek. Po ishodu službene istrage ovo tijelo, ako se bude ustanovilo da je to stvarno vaš otac...
Sofija: Carlos Mendez.
Satnik: Ako je to... Carlos Mendez, bit će vam naravno dopušteno da ga pokopate. Vojska služi narodu.
Sofija: Čekat ću.

Satnik: To može trajati...
Sofija: Čekat ću.
(Sofija uzima Aleksisa za ruku i izlazi. Satnik pucketanjem prstiju daje znak Emmanuelu, koji izlazi za njima.)
Satnik: Uopće ne trepće očima. Luda stara vještica. Neugodna. Nakon istrage...
Poručnik: Istrage.
Satnik: Dat ću joj tijelo. Najbrži način da je se riješim.
Poručnik: Šalite se. Istraga? Dati joj... šalite se.
Satnik: Mislim da ne.
Poručnik: I što ćemo onda poslije sprovoda?
Satnik: Poslije sprovoda?
Poručnik: Kad bude htjela saznati - tko ga je ubio.
(Kratka stanka.)
 Nema dokaza.
Satnik: Kako to mislite, nema...
Poručnik: Nema dokaza.
Satnik: Gdje je tijelo, poručniče?
(Poručnik prstima vadi pepeo iz pepeljare i puhanjem ga rasprši zrakom.)
Poručnik: Ode.
Satnik: Vi ste...
Poručnik: Spalio. Žao mi je.
Satnik: Vi... Vi ste spalili... Kako se usuđujete, kako se k vragu usuđujete! Naredio sam vam da donesete tijelo u... SPALILI ste ga? To je čisti prekršaj zapovjedi, prekršaj pravila službe, vi...
Poručnik: O čemu vi to pričate? S dopuštenjem, gospodine, o čemu vi to... Pravila službe... Kakva vražja...? Upravo sada negdje možda na vašem posljednjem zapovjedničkom mjestu, netko uništava komad papira, briše potpis, pali tijelo da vam zaštiti dupe. A vi... zaštitite moje. Jedino tako će vojska preživjeti u tom vašem novom demokratskom raj. Ja štitim vas, vi štittite mene.
Satnik: Vi ste ga ubili? Njezinog oca? Vi...
Poručnik: Ja sam ga uhitio.
Satnik: I vi...
Poručnik: Pustio ga idućeg dana. Što se dogodilo nakon toga... nije naša stvar.
Satnik: Bože moj. Spalili ste... što ću joj reći. Staroj vještici vani s tim glupim kincem, Isuse, što ću joj reći?
Poručnik: Kažite joj da nema tijela. Kažite joj da nikada nije ni bilo tijela. Kažite: "Odjebi, stara vještico!"
(Satnik odlazi do vrata ureda, otvara ih, ugleda staru ženu kako sjedi vani i zatvara vrata.)
Satnik: Čeka vani.
Poručnik: Nemojte joj ništa reći.
Satnik: E, pa ne mogu je pustiti... čekati. Čekat će dovijeka.
Poručnik: Neće dovijeka. Stara je. Vjerojatno ćete je nadživjeti.

Kraj I. čina

DRUGI ČIN

JEDANAESTI PRIZOR

Aleksandra i Janina udarcima mrve zrna pšenice, a Fidelija time puni vreće.

Aleksandra: Sipaj to polakše, prosut ćeš polovicu.

Fidelija: Ništa ne prosipam.

Aleksandra: Ne odgovaraj mi.

Janina: Ti prosipaš, Aleksandra, udaraš prejako i polovica ti ispada iz...

Aleksandra: Ne mogu vjerovati da je povelala Aleksisa. (*Fideliji.*) Ne mogu vjerovati da se dirala, tako si glupa, tu nečistu stvar. Jesi li oprala ruke? Jesi li oprala usta?

Fidelija: Već si me pitala, rekla sam da jesam, prestani vikati na mene, ja...

Aleksandra (*preklapa se s prethodnim*): Još uvijek osjećam miris, mislim da se nisi dovoljno oprala, navući ćeš smrt u brašno, ja...

Janina (*preklapa se s prethodnim*): Probudit ćete bebu, molim vas, prestanite...

(*Ulaze Sofija i Aleksis. Aleksandra odmah prestaje govoriti i počinje udarati još jače. Aleksis kreće prema kući.*)

Aleksandra (*Aleksisu*): Ti. Stani.

(*Kratka stanka. Aleksandra snažno udara.*)

Sofija (*Aleksandri; suspreže bijes*): Uudaraš prejako. (*Aleksandra udara još snažnije.*) Razbit ćeš zdjelu, prestani udarati tako...

Aleksandra: Nemoj. Mi. Ništa. Govoriti.

Sofija: Zdjela koju razbijaš je moja zdjela i neću ti dopustiti...

Aleksandra: Ništa ovdje nije tvoje, tvoje je ako radiš, a ti, ti već mjesec dana ništa ne radiš, i sada ništa više nije tvoje, sve je moje, moja zdjela, moja kuća, moje koze i kokoši i žito i... MOJA djeca, a ti... idi natrag do rijeke i pusti mene i ono što je moje, sve ono za što te više nije brigal!

Sofija (*vrio tiho*): Kad sam otišla, prije mjesec dana, bile su četiri koze, a sada su tri. Koliko si dobila za Čolita?

Aleksandra: Znaš što ti ne mogu oprostiti? Ne to što si osramotila ime svojeg oca dajući ga raspadajućem truplu, niti to što si stara luđakinja koja si ne može pomoći, jer stare luđakinje su takve, ono što ti ne mogu oprostiti, nikada, je to da si...

Sofija: Pitala sam te nešto.

Aleksandra (*jedva se suzdržava*): Što.

Sofija: Koliko si dobila za kozu?

Aleksandra (*tiho*): Dovala si moju djecu u opasnost. Mislila sam... jedina stvar s kojom sam mogla računati je to da ti je stalo do moje djece. Tvoje unučadi. Da ćeš ih čuvati. Stalo ti je samo do smrti.

Fidelija: Ne, mama, nije istina, ona...

Sofija: Fidelija. Što sam ti rekla kad sam te ostavila kraj rijeke?

Fidelija: Bako, ja...

Sofija: Povjerila sam ti tijelo svojeg oca. A pustila si te bezbožnike da uzmu tijelo mog oca i da ga spale poput smeća, pustila si ih to učiniti.

Aleksandra: Ne govori mojoj kćeri kao da...

Sofija: Trebala je umrijeti prije nego što im dopusti odnijeti njegovo tijelo. Oprostiti! Nikome od vas to ne opraštam! (*Aleksandri.*) Ti nemaš Mendezovu krv u svojim žilama, nemaš Fuentesovu krv, ti ne razumiješ, ali ti, (*Fideliji.*) mislila sam da si Emilijanova kći, ali ti

ništa ne razumiješ, nitko od vas, vratila sam se, a vi idete na tržnicu, očevo tijelo, sagrađio je ovu kuću, crni dim i pepeo, a vi idete na tržnicu, prodat ćete žive, prodat ćete mrtve, ništa nije tako grozno da biste prestale prodavati, mrviti žito, vi sve, vi sve po cijeloj ovoj dolini, kučke, kurve, prodajete živote i sjećanja na vaše muževe, sve biste trebale biti poput stijena kraj rijeke, sve biste trebale kidati svoju odjeću kraj rijeke, sunce i mjesec i vjetar trebali bi stati dok ne pokopate svoje mrtve, a ja ću, ja ću naći gdje su spalili i odnijeti sve to do njegovog groba na brijegu, vidjet ćete da hoću, svaki komadić pepela, svaku koščicu, vidjet ćete, i onda ćete možda prestati i onda ćete možda shvatiti: Ovo je bio moj otac, a gdje je Miguel, a ovo je bio moj otac, a gdje je Emiliano, kaži mi, kaži mi, gdje je tvoj muž, a ovo je bio moj otac, a gdje je Alonzo, Janina, kaži mi, Alonzo, Antonio, gdje je Teo, gdje je Luis, gdje je Raul, Pablo, Hernando, Claudio, Joaquin, gdje je Juan, Enrique, Luis, Rafael, Pablo, Armando, Benito, Felipe, Sebastian, Teo, Joaquin, Miguel, Miguel, Miguel, Emiliano, Alonzo, Diego, Flaco, gdje ste Federico, Ricardo, Eduardo, Saul, Andres, Carlos, Lorenzo, Gabriel, Cristian, gdje je Segundo, David, Julio, gdje je Felipe, Angel, Miguel, Roberto, Mario, Ernesto, Salvador, Ernesto...

(*Nastavlja ponavljati imena, ponovno i ponovno.*)

Žene (*dok Sofija nabraja imena*): Ne imena, prestani, ne imena, čut će te, čut će, ne imena, ne, ne, niti jedno ime više, mogu čuti, mogu čuti, ne spominji imena, nemoj, nemoj, nemoj... (*Ritmичno to ponavljaju dok Aleksandra govori.*)

Aleksandra (*dok Sofija, a zatim i žene, izvikuju imena*): Uzmite žito, uzmite žito, idemo na tržnicu, Fidelija, uzmi vreću, Aleksis, kola, Jani, uzmi bebu, zatvori obor, nemojte slušati, nemojte slušati, uzmite samo vreću i kola i ...LUDA STARA VJEŠTICO DAJEŠ IM IMENA, IDEŠ NJIMA I DAJEŠ IM IMENA, FUENTES, FUENTES, MENDEZ, DAJEŠ IM NAŠA IMENA, PRIVLAČIŠ POZORNOST, SVE ĆEŠ IH UBITI, SVE ĆEŠ IH UBITI, zar ne shvaćaš, stara ženo, da su naši muškarci kod njih.

(*Kratka stanka.*)

Moj muž nije mrtav! Emilijano nije mrtav. Ne!

(*Fidelija za to vrijeme diže vreću; šav popusti i žito se prosipa po čitavoj pozornici. Potpuna tišina. Sve stane. Svi gledaju prosuto žito. Aleksandra, a zatim i druge žene, kleknu i počnu skupljati žito, svako zmo. Rade to u tišini. Sofija ih promatra, a zatim im se pridružuje.*)

Jedna od žena počinje jecati. Nitko se ne obazire i čak i žena koja jeca ne prestaje raditi. Ali Sofija se polagano i bolno uspravlja. Pušta šaku zrnja koju je sakupila pasti na zemlju. Ide do žene koja jeca i stavlja joj ruku na glavu. Jecanje se postupno stišava. Sofija izlazi. Žene rade. Čuje se zvuk rijeke koji postaje sve glasniji, prijeteci.)

DVANAESTI PRIZOR

Tamna noć. Čuje se zvuk rijeke, glasniji nego ikad. U mraku se vidi neka osoba koja se muči s nekim teškim predmetom. Osoba izvlači teški predmet iz rijeke, zatim s mukom sjeda i obujmi predmet. Stanka. Zvuk rijeke i noći. Onda ulazi netko drugi. Pali se šibica; Fidelija stoji i drži šibicu i svijeću. Pali svijeću, prilazi osobi

na zemlji. Pri svjetlu svijeće vidimo: Sofija sjedi, mokra, i drži novo tijelo. Fidelija klekne pored nje. Gasi svijeću. Sjede u mraku.

TRINAESTI PRIZOR

Farovi džipa prvo osvjetljavaju gledalište, a zatim pozornicu, kao da vozilo zaobilazi brijeg i zaustavlja se. Farovi osvjetljavaju Sofiju kako čvrsto drži tijelo. Fidelija ustaje i odmiče se.

Poručnik (izvan pozornice): Tamo! Tamo! To je... Tko, jebemti... Tko je, jebemti... (Izdaje zapovijed.) Idite s one strane, s one, pokrij desnu stranu, naprijed!

(Ulazi, iza njega vojnici, Sofija još čvršće obujmljuje tijelo.)

Nitko nek' ne mrda, ne mrdaj! Makni se od tog...

(S druge strane ulazi Aleksandra.)

Aleksandra: Fidelija! Fidelija! Dođi ovamo, dođi, brzo... Sofija. (Novi farovi približavaju se sa suprotne strane, zvuk kotača na šljunku, zaustavljanje. Ulazi Satnik, a iza njega Emmanuel.)

Satnik: Kog vraga... što se događa, što je...

Poručnik: Miči se od toga, stara gaduro.

Satnik: Što to drži, gospodo Fuentes, što to... O, Bože.

Poručnik: Rekao sam da se mičeš od toga, odvratna stara pičketino.

(Vadi pištolj iz futrole.)

Satnik: Poručniče. Poručniče. Spremite to natrag.

(Poručnik kao da ne čuje Satnika. Napinje pištolj. Aleksandra se postavlja između Poručnika i Sofije. Ulaze druge žene, stoje podalje i gledaju.)

Janina: Nemojte pucati, nemojte...

Aleksandra: Ona je samo jedna starica, ima svjedoka, nemojte...

Satnik: Poručniče, spustite taj pištolj i vratite se u džip.

(Satnik odguruje Aleksandru i staje između Poručnika i Sofije.)

Satnik: Izdao sam naredbu. Natrag u džip.

(Poručnik oklijeva, spušta pištolj, okreće se i odlazi.)

Satnik (ženama): Idite kući. Nema ničega ovdje. Idite kući.

(Nitko se ne pomiče. Okreće se prema starici.)

Satnik: Gospodo Fuentes. Gospodo Fuentes. Maknite se od tog tijela. Gdje ste ga... Našli ste ga u... Gospodo Fuentes? Gospodo Fuentes, dajte to spustite na zemlju da možemo pogledati i ustanoviti je li...

Sofija (ne dižući pogled): Aleksandra?

Aleksandra: Što je, Sofija?

Sofija: Miguel...

Satnik: Što je...

Aleksandra: Rekla je... Misli da je to njezin muž. Misli...

Sofija: Miguel.

(Stanka.)

Satnik (Aleksandri): Slušajte. Uzet ćemo tijelo i ...

Sofija: NE.

Satnik: Osobno ću preuzeti odgovornost za ovo tijelo. Bit će službeno... To nas brine isto toliko koliko...

Sofija: Ti. Slušaj ti mene. Morat ćete me ubiti. Razumijete. Morat ćete me prvo ubiti.

Satnik (gleda žene oko sebe): Razumijem. Hoćete li... Treba li vam pomoć...

Sofija: Nikakva pomoć.

Aleksandra: Mi ćemo ga ponijeti. Sofija. Sofija, idemo.

(Ostale žene prilaze. Sve zajedno podižu tijelo, teško od vode. Nose ga mimo vojnika i izlaze.)

Satnik: DVA jebena tijela! DVA! Netko mi je to smjestio, ja ću... Kaži poručniku da se nacrtava ovamo. Odmah.

(Emmanuel izlazi.)

Satnik: Vukojebina. Prokleta vukojebina. Treba zaustaviti tu prokletu rijeku. Napraviti... jezero. S betonskim dnom. Čisto. Sandoline nedjeljom. Tako je. To treba.

(Ulazi Poručnik, Emmanuel je iza njega. Poručnik i Satnik bijesno se gledaju. Satnik kretnjom udaljava Emmanuel.)

Poručnik: Što mislite, odakle dolaze ova tijela?

Satnik: Što vi mislite?

Poručnik: Ja sam prvi pitao.

Satnik: Ali ja sam vaš nadređeni.

Poručnik: Onda mora da ste pametniji od mene.

Satnik: I jesam.

Poručnik: Onda mi odgovorite na pitanje. Gospodine.

Satnik: Mislim da mi netko želi smjestiti.

Poručnik: Ja mislim da netko želi smjestiti meni.

Satnik: Tko? Zašto bi to netko htio učiniti? Ta vi ste tako drag mladić.

Poručnik: Ali ima ljudi kojima baš nisam drag. Komunisti. Teroristi. Subverzivci. Ona starica. Ona to radi! Bacaju ta tijela u rijeku, i koriste ljude poput vas da se riješe ljudi poput mene, ljudi koji su učinkoviti. Ako Fuentes bude pokopan, onda će pitati tko ga je ubio, a onda tko ga je uhitio, i onda će doći po mene.

Satnik: Paranoidno sranje. Vi to radite. Vi i vaši učinkoviti prijatelji. Bacate tijela u rijeku, tako da ih ona nađe i poludi, a onda ja moram prestati sa svojim programom i početi pucati...

Poručnik: O, pucati! Baš ste dražesni, satniče. Ovo, ova reforma, ove dražesti, sve će završiti mojim suđenjem. A i vašim suđenjem, za nešto što ste negdje drugdje učinili, zar to ne vidite?

Satnik: Neće biti suđenja. Suđenja su kad tijela doplivaju niže nizvodno. Prema tome, ako znate tko ih baca...

Poručnik: NE ZNAM TKO...

Satnik (istovremeno): Recite im da se urazume, da se upitaju što je za njih najbolje, jer u ovom trenutku - za mene je najbolje da uperim puške ne u ove žene, nego u... one koji me ometaju.

(Kratka stanika.)

Poručnik: Baš vam hvala za ovaj prijateljski, buržujski savjet. A imam i ja jedan za vas.

Sve što ovdje radimo netko promatra. Vašni ljudi. Istinski branitelji domovine.

Stoga, ako dođe do pokopa, sat nakon toga dobit ćete telefonski poziv kojim ćete biti smjenjeni. I dan-dva kasnije naći ćete se opet u glavnom gradu, gdje su ulice pune ljudi i gdje automobili jure naokolo i jednog jutra jedan će projuriti kraj vas, a u njemu će biti čovjek s puškom i metkom.

Satnik: Nemojte mi prijetiti, vi...

Poručnik: A ovdje u ovoj paklenoj dolini, puške će opet biti uperene u naše neprijatelje.

Izdali ste me. Stali ste na stranu one lešinarke. Sve su to žene vidjele.

Satnik: Poručniče...

Poručnik: Mislim to ozbiljno, satniče. Nemojte joj dopustiti da

pokopa to tijelo.

(Poručnik kimne, odlazi.)

(Na drugoj strani pozornice ulazi obitelj Fuentes s tijelom. U tišini ga peru i pripremaju za pokop.)

Satnik *(naizgled sam)*: Prokletstvo. Slušao si čitavo vrijeme? Emmanuele?

(Pojavljuje se Emmanuel.)

Satnik: Mala moja sjeno. Bilo bi mi draže da to ne radiš. Mislim... da sam možda otišao predaleko.

Emmanuel: Poručnik je izgledao uzrujan.

Satnik: Fantastično zapažanje.

Emmanuel: Smijem li nešto predložiti? Satniče?

Satnik: Samo izvoli. Ti si ionako tako dobro obaviješten.

Emmanuel: Vi niste poznavali Miguela Fuentesa. Možda ste pogriješili.

Satnik: Pogriješio?

Emmanuel: Kad bi netko drugi zatražio tijelo, suparnički zahtjev. Možda je to muž neke druge. Neke čiji muž je poginuo nesretnim slučajem. Ima ljudi koji su nestali, a koje nije uhitio poručnik, čiji pogrebi ne bi uzrujavali poručnika.

Satnik: Znaš li nekog takvog?

Emmanuel: Teo Sanjines.

Satnik: Netko koga si...

Emmanuel: Poznajem njegovu ženu... Ceciliju Sanjines. Moju djevojku. Sadašnjku.

Satnik: Urqueta je imao pravo. Ti svojima stvarno služiš na čast. Prisluškuješ moje razgovore. Vjerojatno otvaraš moju poštu. Za koga slušaš? Kastoriju?

(Kratka stanka.)

Emmanuel: S vašim dopuštenjem, satniče, ja želim otići odavde. A i Cecilija također. A Filip Kastorija izgleda ne misli kako je to dobra ideja.

Satnik: Zna li Kastorija za tijela?

Emmanuel: Gospon Kastorija je običavao govoriti: "Na svojoj zemlji čujem kako trava raste."

Satnik: Kastorijini mora da su bliski s poručnikom. Obitelji.

Emmanuel: Poručnik je čest gost na ručku.

Satnik: Hm. Da. Ako kojim slučajem odeš tamo, ne bi bilo zgoroga kad bi gospodinu Kastoriji dao na znanje... da ja vladam situacijom. Jer, Posilni, ako uspijem ovdje, bit ću vrlo zahvalan onima koji su mi pomogli. A sada. Mislim da bi našu ljubaznu udovicu...

Emmanuel: Gospođu Sanjines.

Satnik: Trebalo obavijestiti da joj se utopio muž. Vrlo neugodan zadatak. Siguran sam da ćeš naći način da je utješiš.

Emmanuel: Hoću, gospodine... A što će biti... sa staricom?

Satnik *(sjeda na obalu na Sofijino mjesto)*: Ako budem sjedio poput nje, hoće li i meni doći neko tijelo? Odakle, odakle dolaze ta tijela? *(Kratka stanka.)* Staričin unuk. Koliko mu je godina?

Emmanuel: Hm, trinaest, četrnaest...

Satnik *(ustaje)*: Malo ćemo skrenuti kroz govna. U budućnost. Ako Bog dopusti.

ČETRNAESTI PRIZOR

Cecilija i Emmanuel

Emmanuel: Ti želiš da se vrati.

Cecilija: Želim tebe.

Emmanuel: Onda ga pokopaj.

Cecilija: Ali to nije on.

Emmanuel: On je, ako ti kažeš.

Cecilija: Nije. To je netko drugi. Teo će se vratiti...

Emmanuel: Pokopaj ga, pa neće.

Cecilija: Kad bi to bar bilo tako jednostavno.

Emmanuel: Jednostavno je. Slušaj me. Pokopaj ga i neće se nikada vratiti. Ako to napraviš za satnika, on će osigurati da se Teo više nikada ne pojavi.

(Kratka stanka.)

Cecilija: Ne mogu to učiniti.

Emmanuel: Biraj. On ili ja.

(Kratka stanka. Cecilija daje poljubac Emmanuelu.)

Cecilija: Obećaj mi - kad dodemo u grad imat ćemo tisuće i tisuće djece.

Emmanuel: Milijune, ne tisuće, milijune.

Cecilija: I svako će imati tvoje oči.

PETNAESTI PRIZOR

(Obitelj Fuentes okupljena je u sobi oko tijela, koje je oprano i odjeveno, položeno na jednostavni odar. Crveni izlazak sunca, svijetle.)

Sofija: Kad sam bila mala djevojčica, moje sestre i ja išle smo u grad, odjevene u šarene haljine koje nam je sašila baka, na svečanost sađenja. Baklje na trgu mogle su se vidjeti izdaleka, gotovo s vrha planine, a mi smo se spuštale u kolima... Bilo je vrlo kasno kad smo stigle do trga, a moje sestre, počivale u miru, odmah su nestale u gomili, među svim onim visokim rančerima... svirala je glazba i tada sam osjetila njegove ruke na ramenima, iza mene. Rekao je nemoj se okrenuti i uzeo moju crvenu maramu, pokrio mi oči i zavezao je tako da sam, kad sam otvorila oči, vidjela samo crveno blještavilo. I odveo me slijepu na ples.

Fidelija: I onda?

Sofija: Toliko puta sam ti pričala što se onda dogodilo. Plesali smo. Nisam ga mogla vidjeti. Osjećala sam ga. Bio je tek dječak, ali i ja sam bila tek djevojčica, i orkestar je počeo svirati nešto, neku pjesmu s čudnim ritmom koji nisam poznavala, pa sam mu rekla, skini mi tu maramu, glupane, ništa ne vidim i ne znam kako da to plešem, a on je rekao samo je ostavi ja ću te naučiti, a ja sam rekla zašto bi ti trebao vidjeti kad ja ne mogu? A on je rekao da ni on ne vidi, da je zatvorio oči. I mislila sam da je to smiješno, pa sam ga pustila da sa mnom pleše iako sam mislila da je vjerojatno udaren. Miguel. A kad je ples završio, skinuo je maramu, pogledao me i rekao: O, tako si lijepa.

Fidelija: Jesi li bila?

Sofija: Ne, bila sam ružna. Ali to je rekao. Od te noći uvijek sam ga mogla prepoznati, čak i zatvorenih očiju, čak slijepa, u mraku. Uvijek sam mogla prepoznati svog Miguela.

ŠESNAESTI PRIZOR

Otac Gabriel i Satnik.

Satnik: Zabrinut sam. Čuli ste za tijelo u rijeci. Ne može ga se propisno identificirati. A jedna udovica tvrdi da je to tijelo njezina muža. Pa sam riskirao. Izgledalo je, ovaj...

Otac Gabriel: Milosrdno.

Satnik: Tako je. Dopustiti joj da pokopa tijelo. Jesam li zgriješio zato sam joj dopustio taj pokop, iako sumnjam da je baš njezin?

Otac Gabriel: I sâm sam se isto pitao, satniče.

Satnik: Da?

Otac Gabriel: Naposljetku, ja moram služiti obred, a...

Satnik: Budući da niste sigurni...

Otac Gabriel: Vidio sam tijelo. Nisam baš uvjeren.

Satnik: Ali?

Otac Gabriel: Vremena su teška. Ovim ženama potreban je prestanak neizvjesnosti, ne znati je... nepodnošljivo. To je poseban oblik pakla. Ako pokop može donijeti mir, tada ću u ime većeg dobra obaviti sahranu.

Satnik: I nadati se da će Otac na nebesima oprostiti.

Otac Gabriel: Budući da djelujemo u ime mira, da.

Satnik: Ne mogu vam izraziti koliko je to olakšanje za mene, oče.

Otac Gabriel: A olakšat će i muke Sofije Fuentes.

Satnik: Sofija Fuentes. Znači niste još čuli. To je bila... pogreška. Gospođa Fuentes je pogriješila. Cecilija Sanjines zahtijeva tijelo.

Otac Gabriel: Cecilija?

Satnik: Njezin muž, Teo Sanjines. Nema ga već sedam mjeseci. Po svemu sudeći teški alkoholičar, on... tukao je ženu. Što su mnogi od ovih muškaraca radili. Čudno da vam se već nije obratila glede obreda. Sigurno je još u šoku.

(Kratka stanka.)

Otac Gabriel: Satniče, ne mogu... Dali ste to tijelo Sofiji Fuentes.

Satnik: Ali sami ste rekli da ne izgleda...

Otac Gabriel: Nепреpoznatljivo je. Zašto je zahtjev jedne žene bolji od drugog?

Satnik: U ovom slučaju morao sam glumiti Solomona. Ne mogu raspoloviti tijelo, ne? Stoga će udovica čiji zahtjev djeluje vjerojatnije dobiti tijelo.

(Kratka stanka.)

Otac Gabriel: Neću to učiniti. Ne mogu. Miguel Fuentes je bio moj prijatelj. Sjedio je na ovoj stolici na kojoj vi sjedite, mnoge večeri, on...

Satnik: Onda ćete htjeti pomoći njegovoj obitelji.

Otac Gabriel: Neće to smatrati pomaganjem, ako...

Satnik: Ali hoće. Gledajte, kao naknadu za vašu svećeničku pomoć pri pogrebu Tea Sanjinesa i kao nakanadu za dobrohotnu suradnju obitelji Fuentes, ja bih bio spreman osloboditi zatvorenika koji je njihov rod.

Otac Gabriel: Emilijana? Alonza?

Satnik: Hm, mislim da se zove Aleksis.

Otac Gabriel: Ne može biti, Aleksis je dijete.

Satnik: Da. Njega.

(Stanka.)

Otac Gabriel: Ali on nije...

Satnik: Uhitili smo ga danas.

(Kratka stanka.)

Otac Gabriel: Molim... molim vas nemojte povrijediti dječaka.

Satnik: Reći ću gospođi Sanjines da očekuje vaš poziv. Budite pažljivi s njom, vrlo je uzrujana. Povrijediti dječaka? Znam što mislite o meni, Oče.

Otac Gabriel: Mislim da ne znate.

Satnik: Mogu zamisliti. Nemojte me suditi. Ja sam... Gadi mi se, mrzim mučenje, nasilje, ali ponekad sam prisiljen... Moramo sljediti svoja srca prema većem dobru. Ovdje djeluju razne snage - koje ovoj zemlji ne žele ništa dobroga. Ja želim mir. Želim ga isto toliko koliko i vi. Ali ponekad put do mira je, kao što znate, pun teških odluka. Ne smijete mi suditi naprečac.

Otac Gabriel: Ne sudim, satniče. Mrtvi će suditi mrtvima.

(Kratka stanka. Satnik klekne.)

Satnik: Blagoslovite me, Oče. Jer sam zgriješio.

(Svjetla na Satniku i Ocu Gabrielu se gase. Ostaje samo svjetlo na stolici na kojoj je sjedio Satnik. Iz sjene izlazi Pripovjedač i prilazi stolici.)

SEDAMNAESTI PRIZOR

Pripovjedač: Što se mene tiče, ne razlikujem se mnogo od onih prevoditelja u staklenim kabinama na beskrajnim međunarodnim konferencijama o mučenjima, ne razlikujem se mnogo od njih s njihovim jednobojnim glasovima njihovim rječnicima njihovim bilješkama njihovom kulturom njihovim odlascima kući u Ženevi u New Yorku u Haagu, posrednik, čak niti most.

Simultano prevodenje za dobru plaću, stručnjak za jezik a ne patnju.

Slušaju, bilježe, pronalaze ispravni pridjev.

Poput njih i ja moram promatrati izdaleka ono što ne mogu popraviti.

Poput njih, ne mogu govoriti onima koje prevodim, ne mogu im dati savjet, ne mogu čak niti onima koje čujem reći da se čuvaju. I poput prevoditelja nisam u opasnosti. I doista, da sam ostao u svojoj zemlji, s mojim bi se riječima netko negdje daleko mučio prevodeći ih u neki savršeni strani jezik, mučio se da ih pokopa u drugi jezik.

Ali sada kad godine izgnanstva prolaze i prolaze, sada kad se ne mogu sjetiti boje očiju moje djece, postajem sve više nalik tim prevoditeljima.

S jednom razlikom.

Za razliku od njih, ne mogu isključiti te glasove.

Za razliku od njih, ti glasovi me proganjaju.

Za razliku od njih, ne mogu prestati slušati.

(Svjetlo se mijenja, smanjujući se, ali ne nestajući s Pripovjedača, osvjetljavajući stolicu u mraku. Drugo, različito svjetlo osvjetljava Fideliju. Ona gleda prema stolici.)

Fidelija: Boli li te? Boli li te? Mogu li nešto učiniti... pomoći ti? Boli li te?

Žene (dok ih svjetlo postupno obasjava): Da, boli ga, da, Fidelija, boli ga.

(Svjetlo sve slabije osvjetljava praznu stolicu, a sve više stolicu pored nje. Na toj stolici sjedi gol čovjek koji teško diše, a na glavi

ima kapuljaču od crne tkanine. Jedva se miče. Teško je pogoditi koliko je star, ali je vrlo mršav.)

Fidelija: Što mogu učiniti za njega, kako mu pomoći, mogu li ići k njemu?

Žene: Ne, Fidelija, ne možeš, vrata su zaključana, predaleko je.

Fidelija: Mogu li mu dati vode, je li žedan, lijekove, je li ozlijeđen, što mogu...?

Žene: Pričaj mu, djevojko, može te čuti, pričaj mu, pričaj mu priču.

Fidelija: Priču? Priču, ne znam... Kakvu priču, priču o čemu?

Žene: O ovom, Fidelija, priču o tome što se dogodilo.

Fidelija: Ne to, to će ga boljeti, ne želim mu pričati o tome, ne mogu, ne mogu...

Žene: Istinu, Fidelija, priču o tome što se dogodilo.

Fidelija: Ne znam kako.

Vidjela sam pticu, mrtvu pticu, na leđima, sa svinutim vratom, ovako, otvorena klijuna, pokušavala je... letjeti, ne pokušavala je piti... pila je svjetlost, to je pokušavala. Ne, to nije... Vrata. Razbili su vrata, raspukla su se, vrata. Mama je vrisnula, vrisnula je... o ptici, ne, ona je... vrisnula... nešto, bilo je to... "Uzmite mene", rekla je, mislim da... ali onda, ali onda, znali su, on je bio dolje u žitu, dolje u žitu, bio skriven u žitu, ali znali su, tko im je rekao, a ona je vrištala, ona je vrištala, prošli su poljima poput vatre, tako brzo i gazili žito, i ukrali ga poput biljke, zgrabili među korijenje, izvadili ga iz žita, a ona je nastavila vrištati ali bez glasa, i...

A gdje sam ja bila, kad su uzeli mog... gdje sam stajala, stajala sam pored mame, ne, ja sam... nisam, bila sam u žitu, bila sam... u zraku, letjela sam... iznad i... ne, ja sam bila... mrtva... ležala sam na leđima, pokušavajući... piti svjetlost... ali... ne znam kako da ti ispričam ovu priču, tata, ne znam koju priču pokušavam ispričati, ja... Tata? Jesi li tamo?

Odveli su ga, tata. Odveli su Aleksisa.

OSAMNAESTI PRIZOR

Groblje na brijegu; naraštaji i naraštaji jednostavnih seljačkih grobova. Cecilija, Emmanuel, Satnik i Poručnik pored svježe iskopana groba. Čekaju da obitelj Fuentes preda tijelo. Otac Gabriel stoji postrance. Nitko ne govori. Aleksandra, Janina i Sofija dolaze s tijelom.

Aleksandra: Gdje je moj sin?

Satnik: Poručniče.

(Poručnik izlazi. Tišina.)

Satnik *(Fuentesicama):* Pretpostavljam da poznajete gospodu Sanjines. *(Tišina.)* Gospodo Sanjines, poznajete...

Cecilija *(jedva čujno):* Da, Aleksandra, žao mi je.

Aleksandra: Teo će te ubiti.

(Okreće Ceciliji leđa.)

Satnik: Ali gospode, molim vas.

(Poručnik se vraća s Aleksisom. Dječak tetura, košulja mu je bila rasparana i na brzinu zašivena, gleda u zemlju, a jedno mu je oko zatvoreno. Na drugoj strani pozornice pojavljuje se Fidelija s bebom. Gleda prizor iz daljine.)

Satnik *(zbunjen Aleksisovim izgledom):* Hm... Dobro. Dobro... sad možemo...

(Aleksandra prilazi Poručniku i Aleksisu, hvata Aleksisa za ruku, on

uzvikne i odmakne se. Aleksandra se okreće Satniku.)

Aleksandra: Što ste... što ste?

Poručnik: Živ je. Budi zahvalna. Sljedeći put, uštedjet ćemo si trud. Satniče, vaš zatvorenik.

(Poručnik izlazi.)

Satnik *(uzrujan):* Osumnjičene podrivače ispituje se prema službenim propisima.

Nemojte me pogrešno shvatiti. Meni je kao i do sada stalo do mira ali... ne mogu dopustiti podrivanje mojeg autoriteta.

Gospodo Fuentes, hvala vam što ste vratili tijelo gospodina Sanjinesa. Ispričavamo se zbog groteskne pogreške. Sad uzmite svog unuka i vratite se kući.

Gospodo Fuentes.

Gospodo Fuentes.

(Prilazi Aleksisu, hvata ga za ruku. Aleksis jaukne.)

Ženo, pojma nemaš kakve probleme mogu prouzročiti.

Aleksandra: Sofija...

(Sofija još jače obuhvati tijelo. Nitko se ne miče. Zatim pušta tijelo, okreće se, prilazi unuku, oprezno ga obgrli i odvodi od Satnika. Satnik daje znak vojnicima. Oni približavaju kola, dižu tijelo i nose ga do groba. Spuštaju ga.)

Satnik: Gospodo Sanjines...

(Emmanuel gurne Ceciliju, koja malo zatetura i zatim brzo krene do groba. Ne gledajući unutra, baca cvijet prema tijelu, okreće se i gotovo izlazi, Emmanuel je zaustavlja.)

Satnik: Oče...

Otac Gabriel: Oče koji jesi na nebesima, ovdje je... jedno od tvoje djece. Mi...

Satnik: Ime.

Otac Gabriel: Teo Sanjines. Oče, smiluj se mojem prijatelju Teu Sanjinesu. Ma gdje bila njegova duša. Pepeo pepelu, zemlja zemlji, prah si bio, prah jesi i u prah ćeš se pretvoriti. Amen.

(Kratka stanka.)

Satnik: Hvala. Gospodo Sanjines, moja sućut.

(Cecilija brzo izlazi, Emmanuel je slijedi.)

Satnik *(Aleksandr):* Vojska će vam nadoknaditi trošak za pokrov. Dobar vam dan.

(Satnik izlazi. Dvojica vojnika užurbano zatrpavaju grob.)

Otac Gabriel: Sofijo. Čudni su putevi Gospodnji. Možda je to znak - da je on - da je Miguel živ. Nemoj nikada izgubiti nadu.

(Kratka stanka.) Molim vas oprostite mi. Vi sve.

(Izlazi.)

(Vojnici zabijaju bijedni drveni križ u zemlju kod uzglavlja groba i odlaze.)

Aleksandra: Sofijo. Hvala.

Sofija: Miguel. Tako me se srami.

(Izlazi.)

Aleksandra: Aleksis.

(Aleksandra prilazi Aleksisu. Odvodi ga, a Janina ih slijedi. Fidelija ostaje, podalje od grobova, kao da postoji u drugoj dimenziji. Govori djetetu.)

Fidelija: Reci nešto. Reci "Mama". Svaka beba koja je stara kao ti, zna reći "Mama".

(Gleda prema publici.)

Možda nikada neće ništa reći. Možda će jednostavno šutjeti. I nikada nikome neće ispričati priču. Dok ne umre.

(Izlazi s bebom.)

DEVETNAESTI PRIZOR

Vidi se kako se smrkava na groblju, a zatim polagano sviće. Groblje, idućeg jutra, prekrasan dan. Ulazi Sofija, raspletene i raščupane kose. Nosi kruh kojeg polaže na Teov grob. Gleda u humak. Uzima grudu zemlje u ruku i proučava je. Prinosi je licu i duboko udiše. Zatim je trlja preko prstiju, pa senzualno između nogu i mrvl ostatak na tlo. Uzima štrucu kruha, lomi je na pola i jednu polovicu stavlja na zemlju. Upravo zagrizne u drugu polovicu, kad se pojavi prva žena; ona također nosi kruh. Ostale žene dolaze; svaka, jedna po jedna, lomi svoj kruh napola i ostavlja ga na Teovu grobu, tako da se grob ubrzo pretvara u humak svježe ispečena kruha. Janina sjeda kraj Sofije pored groba; Aleksandra je također došla, ali sjedi zasebno. Žene sjede oko groba i jedu.

Katarina: Znala sam, čim sam vidjela kako prvo tijelo izlazi iz rijeke, onog trenutka kad sam ga dodirnula, znala sam da je to moj brat. Trebala sam zahtijevati. Bojala sam se.

Tereza: Nije to bio tvoj brat. To je bio moj nećak. Prepoznala sam ga. Bojala sam se progovoriti. Kad si rekla poručniku kako misliš da si prepoznala svog brata, pomislila sam u sebi, luda je, zabunila se, ali barem ima hrabrosti progovoriti.

Roza: Prvo tijelo, ne mogu biti potpuno sigurna, ali ruke, čak i polomljene, mislim da je to bio Luizina najstariji sin. Ali potpuno sam sigurna da je drugo tijelo bio...

Tereza: To je bio moj muž. U to nema sumnje.

Mariluz: Moj otac.

Roza: Moj otac. Pekla sam cijelu noć. To je moj otac u grobu. Pekla sam kruh za njegov grob.

Tereza: To je vrlo zbunjujuće.

Amanda: Sve smo pekle. Cijelu noć. Cijela dolina je mirisala po dizanju kvasca.

Tereza: Zar sve mislimo...?

Katarina: Možda to nije nitko. Možda smo sve u krivu.

Mariluz: Možda smo sve u pravu.

Tereza: Nemoguće. Ne može pripadati svima nama. Radi se o jednom tijelu.

Katarina: Točno. Moj sin Eduardo.

Tereza: To je Antonio. Moj muž. On je bio onako mršav.

Roza: To je moj otac.

Mariluz: Ne, moj. Ernesto Torres. Kladim se životom.

Amanda: Nije uopće izgledao kao tvoj otac, nije bio niti približno tako visok, to je...

Lucija: Cezar. Ona svinja. Tukao me, mrzila sam ga, spremala sam se otići od tog gada, ali onda su ga odveli. Dokle god nisam znala je li živ ili mrtav, bila sam vezana za njega dovijeka. A sada mogu...

Tereza: Možeš što?

Lucija: Iskopati malog govsnara, propisno ga sahraniti, a onda plešati na njegovu grobu.

(Neke od žena se smiju, Katarina ih stišava.)

Tereza: Ali samo je jedno tijelo. A sve ga žele pokopati. I što ćemo učiniti?

Sofija: Znae što treba učiniti. Same ste rekly što učiniti. Idite po

dozvolu. I onda sahranite svoje muškarce.

Tereza: Ali samo je ovaj jadnik...

Sofija: To nije naš problem. Prepoznala si? Onda možeš sahraniti. Traži dozvolu. Neka satnik to razriješi.

(Žene se počinju dizati. Krik ptice, iznad glava. Onda se osvijetlje-nje počinje mijenjati. Zvuk rijeke i šum vode i nečeg čarobnog. Jedna od žena progovori prva i zatim se druge pridružuju ispod njezina glasa, možda pjevajući ili ponavljajući njezinu inkantaciju.)

Žene: Voda zna, voda je bila ovdje, voda je znatiželjna, želi saznati, poplaviti će vaše uši, vaše oči, vaša usta, iznijet će riječi iz najdubljih mjesta, sjećanja, bol, nosit će vaše priče kilometrima rijeke, vičući priče dok se kreće prema moru, pjevat će dolinama kamenim glasom, voda koju grlo popije, kiša koju vidi, mulj u kojem hoda, juha koju jede, znoj koji pada i druga voda druga voda a neke rijeke su široke, i mirne, zelene i glatke, a neke su oštre i visoke, padaju ravno s planina, a naša je rijeka plitka, hladna i smeđa i donosi nam naše muškarce preko kamenih sprudova, kotura ih kući, ali ima toliko mnogo muškaraca koji su nestali ili mrtvi, toliko mnogo da ih rijeka ne može sve nositi, previše priča da bi ih rijeka mogla ispričati, previše priča, pa nam je donijela jednu, a bezbožnici su je spalili, pa nam je donijela drugu, da je sahranimo na brijegu, i koturala je tijelo, sve više i više, dok svi njegovi obrisi nisu nestali... jer da je donijela sve ljude kući, njihova tijela bi je zakrčila, ugušili bi rijeku, i rijeka bi preplavila, i polja se pretvorila u močvaru u kojoj ništa ne bi raslo i sve bi trunulo i našla nam je ovo tijelo i učinila ga bilo čijim i učinila ga svačijim, i moje je, moje je, o molim te nek' ne bude moje, moje je, o molim te nek' ne bude moje, moje je, moje je, o molim te, o molim te, o molim te, o molim te...

(Žene tad ponaosob jedna za drugom kažu: "Moje je".)

Kraj II. čina

TREĆI ČIN

DVADESETI PRIZOR

Satnik i Emmanuel; žene stoje u redu. Tereza Salas sjedi u stolici.

Satnik: Trideset šest udovica! Koji kurac da radim s trideset šest udovica! Udovice, majke, tetke, bake — jedina žena u cijeloj jebenoj dolini koja ne zahtijeva to truplo je žena kojoj smo ga dali! A gdje je ona, jebemti?

Emmanuel: Ne mogu je naći, satniče, ne znam...

Satnik: Čini se, jebote, da znaš mnogo manje nego što sam mislio da znaš, ovo čitavo sranje, moglo bi se reći, je tvoja pogreška kad bi ti bio dovoljno značajan da to ima nekakve veze, ali nisi, ti si samo mali kumek posilni koji prerevno pokušava biti uslužan, a ja sebi dopuštam zaboraviti kako nema napretka bez reda, ali sada ću preuzeti kontrolu.

Tvoja cura je službena udovica u ovom odvratnom sranju i ako želiš da te premjestim odavde, nađi je.

(Emmanuel salutira i izlazi.)

Satnik: Netko mi je smjestio, netko me vuče za nos, tisak će čuti za ovo i onda... Nismo dobri u sportovima ili natjecanjima ljepote. Ali napokon smo polučili rekord s kojim se možemo ponositi: Više udovica po truplu nego bilo koja zemlja na svijetu.

Tereza: Zovem se Tereza Salas, 53 godine stara, moj muž Antonio Salas, imao bi prošlog ožujka 59 godina, bio je gradonačelnik Camacha. Izabrali su ga kad smo posljednji put imali izbore; kad smo prestali imati izbore bio je uhićen jer je pokušao povratiti zemlju. Odveden je 20. veljače prije osam godina i više ga nisam vidjela. Do prije dva dana kada... kada je rijeka doplavila njegovo tijelo. I sada ga želim sahraniti. Na groblju, pored grobova njegovih roditelja.

Satnik (*listajući snop zahtjeva*): Muž brat muž otac sin nećak sin sin... ljubavnik... muž muž ujak muž...

Dakle čiji zahtjev je...

Mislim reći, ne može pripadati svima vama. To je samo jedno tijelo.

Tereza: Mog muža.

Satnik: Znači druge žene nemaju pravo. (*Stanka.*) Jel' tako? Jedna od vas ima pravo, a ostalih trideset šest mora da su pogriješile. Jel' tako?

Tereza: Nije moj posao objašnjavati. Znam što znam. One znaju što znaju. Ja znam da je to moj muž.

Satnik: Ne znate, ne znate, u tome je stvar, nijedna od vas ništa ne zna, sve ste mentalno nerazvijene emocionalno praznovijene praznovjerne praznoglave seljakuše i ovaj... smiješan mali skandal kojeg ste smislile — nemate pojma koliko to problema stvara, nemate pojma... što ovdje remetite tim kretenskim, zaostalim...

Tereza (*izvadi medaljon iz bluze; prilazi zapanjujućom energijom i brzinom Satniku, govoreći uzbuđeno*): Zaostalim? Zar je zaostalo željeti sahraniti svoje mrtve? Zar vi ne želite da vaša žena to učini za vas? To je moj muž s kojim sam živjela trideset dvije godine - ne, nemojte odvracati pogled. (*Trga medaljon s vrata i tresne ga na stol.*) To je moj muž s kojim sam spavala svaku noć tijekom trideset dvije godine, kako to mislite znam li? Kako to mislite zaostale? Znam.

Satnik (*tiho, uzimajući medaljon*): Dosta, gospođo Salas.

Tereza: Ubili su mog šesnaestogodišnjeg sina metkom u potiljak,

ja... sam... to... vidjela. To... su... učinili.

Satnik (*još uvijek tiho*): Rekao sam, dosta.

Tereza: Ako to nije moj muž, onda gdje je? Ako to nije njegovo tijelo, onda mi ga dajte živog. Ako to nećete, onda mi dopustite da ga pokopam.

(Stanka.)

Satnik: Želite pokopati to tijelo za koje tvrdite da je vaš muž. Ali što ako vaš muž... ovog trenutka uđe kroz ona vrata? Što ako ja pljesnem dlanovima ovako (*Pljesne.*) i on uđe kroz vrata.

(Vrata se počinju otvarati; Tereza se okreće prema njima. Ulazi Poručnik. Tereza piji u njega i zatim odvraca pogled.)

Satnik: Što biste učinili da vaš muž uđe kroz ta vrata?

Tereza: Zahvalila bih vam, satniče. Da se vrati živ. Što bih drugo mogla učiniti?

Satnik: Tako je. Gotovi smo, gospođo Salas. Rekao sam, gotovi smo. Kažite sljedećoj udovici da idem na ručak.

(Tereza izlazi.)

Satnik: Nisam vas zvao.

Poručnik: Želim se nasladivati.

Satnik: Nasladujte se negdje drugdje. Zaposlen sam. Ima još sedamnaest drugih...

Poručnik: Ovo je zabavnije od cirkusa. Satnik i njegove čudesne umnožavajuće udovice. Što vam je sljedeći trik?

Satnik: Iznenadenje.

Poručnik: Uspostavite ovdje red. To bi bilo iznenadenje.

Satnik: Ispričat ću vam jednu priču. Moj otac imao je psa i tukao ga svaki dan.

Poručnik: Satniče, doista mi nije do...

Satnik: Sjednite i zavezite i slušajte moju priču, poručniče. To je naređenje. Moj otac je imao psa.

Poručnik: I tukao ga svaki dan.

Satnik: Točno. Ali jednoga dana, bez ikakvog upozorenja, pas ga je uzgrazao. Čvrsto zagrizao. Bili smo sami u kući. Poslao me je po pištolj - bio je pukovnik - rekao mi kako da ga napunim, a sve to dok mu je pas grizao ruku, vikao, moj otac... i kad je bio nabijen, ustrijelio sam psa. Ali niti onda nije htio pustiti. Napokon je dobio ono što je želio nakon svih onih godina batinanja tako da niti nakon smrti nije htio pustiti. Morao sam otići po očev lovački nož i razdvojiti mu zube. Imao sam sedam godina.

Poručnik: To je... poučno. Parabola. Ustrijelili ste psa.

Satnik: Morao sam.

Poručnik: Kanite ovdje strijeljati?

Satnik: Niste shvatili pouku parabole. Čim se spomenu pištolji, pažnja vam odluta.

Poručnik: Što je dakle pouka?

Satnik: Pouka je u sljedećem: Kada ljude pritisnete uza zid, možda će se predati. Ali možda će se i tako boriti da će vas zauvijek osakatiti. Moj se otac nije do kraja života mogao služiti svojom rukom. Ljudi stradaju. To je pouka.

Poručnik: Ovi ljudi su naviknuti na batine. Ovdje je pouka: osigurati da ne zaborave tko drži uzde. Ako držite uzde. Ako ništa drugo, meni možete naređivati. Ta vi ste moj satnik, satniče. Huja-haj.

Satnik: Reći ću vam nešto - dio mene bi vrlo rado ustrijelio jednu ili dvije ove žene. Dio mene vrlo bi rado ustrijelio vas. Ali svaki gangster može upotrijebiti pištolj. One mogu raditi probleme, vi

možete prijetiti, ali moramo krenuti naprijed i dovući vas ostale makar i na silu u dvadeseto stoljeće.

Poručnik: Dvadeseto stoljeće? Već jesmo u njemu.

Satnik: Ne u ovoj zemlji.

Poručnik: Naprotiv. Što bi dvadeseto stoljeće bilo bez zemalja poput nas?

Kakvu ćete im to kost dobaciti?

Satnik: E, to je iznenađenje.

DVADESET PRVI PRIZOR

Pripovjedač: Volim govoriti samom sebi da je ovo moja osveta. Volim govoriti samom sebi kako ova priča ne bi nikada bila ispričana da me nisu prognali iz moje zemlje.

Naposljetku, ja sam je izmislio, riječ po riječ, lik po lik, sve izmišljeno, dok sam gledao izdaleka kako se moja zemlja opire i kako je zatim bila silovana, kako su noge svake stvari u mojoj zemlji silom raširene, a ruke svake stvari u mojoj zemlji priklještene o tlo kako bi se noge mogle silom raširiti, svaka stvar zagađena i učinjena nepoznatom, ispunjena pogrešnim sjemenom, pisao sam sve to iz noći u noć jer nije bilo ničeg drugog što bih mogao raditi, nikakvog drugog načina da održavam nadu na životu.

A ipak, počinjem sumnjati kako, umjesto da sam stvaralac ove priče, postajem njezin parazit, turist užasa, voajer borbe u kojoj nisam mogao sudjelovati - opsjednut seljankama o kojima ništa ne znam, životima na koje sam tek bacio letimičan pogled iz prolazećeg auta, ljudima u čije ime nemam pravo govoriti. Osjećam sve više i više da sam ogleдалo ogleдалa i da su one te koje su mene izmislile, u mraku šaptom udahnule svoj život u mene, zamislile nekog poput mene da nosi njihovu priču, da je ispriča onim udaljenim ljudima koji provode živote ravnodušno mijenjajući ravnodušne kanale, onim ljudima koji su navodno sigurni koji trebaju saznati iako nisu svjesni svoje potrebe.

Tko može reći da me te žene nisu izmislile? Jeste li vi sigurni dok tamo sjedite i poput mene gledate njih, da ste - dopustite da kažem tu riječ - stvarniji od njih? Jeste li sigurni da netko nije izmislio vas?

Tko može reći da se ova priča nije dogodila, da se upravo u ovom trenutku negdje ne događa?

DVADESET DRUGI PRIZOR

Emmanuel i Cecilija pokraj rijeke; ona ima kovčeg i raščupana je, pentra se na obalu rijeke dok je Emmanuel prati.

Emmanuel: Sve ćeš zajebati. Molim te, dušice, moraš...

Cecilija: Moram otići odavde. Lagao si. Rekao si da se neće vratiti, ali hoće, vidjet će grob, reći će mu što sam ja...

Emmanuel: Mrtav je. Teo je mrtav.

Cecilija: Nije.

Emmanuel: Ja sam ga ubio.

Cecilija: Ti si lažljivac.

Emmanuel: Ti ne želiš da on bude mrtav. Ne voliš me.

Cecilija: Odvedi me u grad. Sada. Onda će mi biti bolje. Onda mogu zaboraviti, ovdje ne mogu, ali tamo... Moramo odmah ići,

moramo...

(Naglo zastaje i gleda pred sebe u rijeku.)

Cecilija: O, ne, o, ne...

Emmanuel: Što je? Što je? Celi?

(U strašnoj panici Cecilija počne trčati od rijeke. Emmanuel stoji, vadi svoj revolver, gleda tamo kamo je ona gledala. Ne vidi ništa, trči za njom i hvata je.)

Cecilija *(obespamećena od straha):* Pusti me, pusti...

Emmanuel: Što nije u redu, što nije u redu, nema ničega...

Cecilija: On je! On je! U rijeci, on...

Emmanuel: Nema ničega u rijeci!

Cecilija: Teo je u vodi, vidjela sam...

(Otima se i sada počinje trčati prema rijeci.)

Emmanuel: Stani, Cecilija, k vragu stani!

(Ispaljuje pištolj u zrak. Ona stane, ali se ne okreće da ga pogleda.)

Cecilija: Nemoj. Nemoj me ubiti, molim te.

(Emmanuel prolazi kraj nje prema rijeci.)

Cecilija: O, Bože, oprosti mi, Bože, oprosti mi...

Emmanuel: Zaveži, zaveži, jebote. To je...

(Emmanuel ulazi u rijeku i vraća se noseći mokri rastrgani komad crne tkanine.)

Emmanuel: Vidiš? Ništa. Smeće. Vidiš. Ustr'o sam se od straha. Žene... Vidiš?

Cecilija: Spremi pištolj.

Emmanuel *(spremajuci pištolj):* Zar si stvarno mislila da je to...

Cecilija: Mislila sam. Da.

Emmanuel: Ali nije bio.

(Stoje gledajući jedan drugog, zadihani.)

Emmanuel: Nije bio. Reci da nije bio Teo.

Cecilija: Nije... bio on.

Emmanuel: Reci: "Teo se neće nikada vratiti." *(Stanka.)* Reci: "Teo se neće nikada vratiti". *(Stanka.)* Ja idem.

(Emmanuel kreće prema izlazu, ona ga slijedi, on se okreće.)

Emmanuel: Ti ostani. Kraj rijeke. S njim. I nemoj... Nemoj mi više nikada doći blizu.

Cecilija: Ne mogu biti sama. Ubit ću se.

Emmanuel: Idem u grad. Tamo pripadam. Tamo ću naći ženu bez prijevih ruku, ženu koja nikada nije prala u rijeci. Seljanko.

Cecilija: Ubit ću se.

Emmanuel: Nadam se da ćete to sve učiniti. Ovdje je dovoljno duboko. Učini to.

DVADESET TREĆI PRIZOR

Satnik je sam na pozornici. Dok govori, žene sela okupljaju se, osim Fidelije, koja gleda s druge strane pozornice s bebom u rukama. Do nje je Aleksis.

Satnik: Kad sam stigao ovamo u Camacho, vjerovao sam... da smo se nagodili. Da ću ja vršiti vlast razumno i suzdržano, a da ćete se vi naučiti radovati onom što bi život mogao postati. E, pa ja sam se držao svoje strane nagodbe, a vi niste vaše.

Vi ste izveli predstavu s tom maloumnom urotom da mi se narugate, ali... Osuđeni smo jedni na druge. Stoga vam namjeravam pokazati da se može oprostiti protivnicima i čak im učiniti uslugu.

U ime tog budućeg života.

Sa zadovoljstvom oslobađam prvog zatvorenika u skladu s uvjetima zakona o amnestiji.

Vidite, onaj koji baca mrtva tijela u rijeku, može vam dati samo mrtva tijela. Ja vam mogu dati žive ljude.

(Pijesne rukama. Vlada potpuna tišina - žene susprežu dah. Ulaze dva vojnika s muškarcem koji hoda spuštene glave i ukočeno. Vode ga nasuprot ženama. On ne podiže glavu. Ponovno tišina. Niti jedna žena se ne pomakne. Pilje u muškarca - možda ga poznaju, ili se boje da ga poznaju.)

Satnik (*pročisti grlo*): Sofija Fuentes. Ovog poslijepodneva, Alonzo Fuentes. Vaš sin.

DVADESET ČETVRTI PRIZOR

Svjetla se mijenjaju i svi izlaze osim žena Fuentes čija se kuća pojavljuje oko njih. Janina uzima bebu od Fidelije.

Janina: Vraća se, mali moj teški muškarčiću, obećala sam ti da će se vratiti. On je visok, tvoj tata, poput stabla, ali nemoj ga se bojati.

Aleksandra: Moramo požuriti, bit će začas ovdje.

(Aleksandra uzima Janini bebu i daje ga Aleksisu, koji odlazi kad Sofija ulazi s kupaćim potrepštinama. Janina skida svoju udovičku crninu. Gola je, ali djelomično zaklonjena ženama koje je okružuju i kupaju.)

Sofija: Nemoj se prehladiti.

(Kad završe, Sofija uzima pokrivač i umata Janinu. Izlaze. Aleksandra i Fidelija ostaju same u dvorištu.)

Fidelija: Zašto su pustili Alonza, a ne tatu? (*Stanka.*) Mama, veseliš se zbog Jani?

Aleksandra (*sa smješkom*): O Fidelija. Zašto uvijek pitaš tako... teška pitanja? Dodaj ovamo.

(Majka i kći stoje i gledaju jedna drugu.)

Aleksandra: A i tvoj otac. I on pita teška pitanja. Oboje ste muka Isusova. Kad su žene tvrdile da prepoznaju... Na trenutak gotovo sam poželjela da to bude on, bilo bi to gotovo olakšanje. Shvaćaš li?

Fidelija: Da, mama.

Aleksandra: Ti si mala mudrica. Ne mogu ti reći koliko mi je teško.

(Janina se pojavljuje na vratima u blistavoj zelenoj haljini. Aleksandra se okrene.)

Aleksandra (*nakon kratke stanke*): Gdje? Gdje si...

Janina: Od Alonza. Kad sam zatrudnjela, otišao je u grad i kupio mi ju je. Rekao je da je to zato da se sjeti kad okrupnim zbog bebe kako ću izgledati nakon što se beba rodi. Nikada je nisam nosila, jer je... prije toga... otišao. Izgledam... Izgledam li dobro?

Aleksandra: Izgledaš... izgledaš kao fina dama.

Janina: Koliko fina?

Aleksandra: Deset pesosa na sat.

(Pogledaju se i obje se počnu smijati.)

Janina: O Aleksa, Aleksa, tako mi je žao...

Aleksandra: Šuti.

Janina: Mirišem li?

Aleksandra: Mmm. Kao jelova smola. Mmm.

Janina: Kao prve bračne noći.

Aleksandra: Prve bračne noći mirisala si kao jeftino vino.

(Aleksis ulazi u dvorište iz kuće noseći bebu.)

Janina: Ajoj, tako sam se napila...

(Smiju se i zagrlje. Alonzo ulazi u dvorište. Žene ga ne primjećuju. Aleksis ga ugleda. Gleda ga trenutak i onda rekne:)

Aleksis: Mama...? Mama, on...

(Janina i Aleksandra se okrenu. Zamrznut trenutak, a zatim Janina potrči do Alonza i grle se. Sofija i Fidelija izlaze iz kuće.)

Sofija: Skuhale smo juhu i...

(Sofija i Alonzo se gledaju. Iza njega ulaze ostale žene doline.)

Janina: Sofija? Sofija, doći ovamo, tvoj sin, zar ne... Gledaj kako je mršav, tako je mršav i blijed, skoro proziran, Sofija.

Sofija: To nije on.

Janina: Što to govoriš, naravno da je to on, on je...

Sofija: To je njegovo tijelo, ali to nije on.

Janina: Oh, potpuno je poludjela, Aleksandra, reci joj da...

Sofija: Gdje mu je duša? Što su učinili s njegovom dušom? To ga pitaj. Njegova duša je s drugima. Pitaj ga gdje su oni. Pitaj ga što je učinio... da mu oslobode tijelo. Što si učinio, mali moj? Koga si morao izdati?

Janina: O Bože, ona je... Sofija, prestani. To je Alonzo, to je tvoj sin, on... On nikada nije ništa imao s tim stvarima, s politikom, što je mogao učiniti, izdati, ništa nije znao, Alonzo, reci joj, reci joj da ne znaš o čemu priča, reci joj...

(Odlazi do Aleksisa i uzima bebu.)

Janina: Gledaj, to je tvoj sin, to je...

Alonzo: Ja... Da. Ja...

Janina: Uđi, uđi, zar nećeš...

(Alonzo polagano klekne. Spušta glavu.)

Alonzo: Drže te u sobi zavezanih očiju. Znaš po broju stuba kamo te vode. Trideset jedna stuba je zahod. Četrdeset četiri je šetnja. Ako ideš više od šezdeset i niz stube, znaš da te ne vode nikamo. Svaki dan. A rekli su, "Samo jedno ime i..." I ja sam... A htjeli su još imena, pa sam... Sva imena koja sam znao. (*Janini.*) Tvoje ime.

Janina (*žestoko*): Što god morao da preživiš. Baš me briga. Što god morao.

Aleksandra: Je li... Gdje je Emiliano? Jesi li...

(Alonzo ustaje. Okreće se oko sebe, gledajući sve žene.)

Alonzo: Nisam ga vidio. Nisam nikoga vidio. Od onog dana kad su nas odveli. Razdvojili su nas i od tada nisam nikog vidio. Razdvojili su nas i od onda ga nisam vidio.

(Sofija mu prilazi, uzima njegovu ruku, ljubi je i vrlo tiho pjeva uspa-vanku bez riječi. Kad završi, pušta mu ruku i okreće se.)

Sofija: Jani. Alonzo je umoran. Nahrani ga. Stavi ga u krevet.

(Sofija ulazi u kuću. Svjetlo pada na praznu stolicu. Odlazi do nje. S druge strane pozornice promatra je Pripovjedač.)

Janina (*svim ženama*): Što god morao učiniti.

(Sofija se vraća s Emilianovom stolicom.)

Aleksandra: To je Emilianova stolica. Kamo ideš sa stolicom mojeg muža?

Sofija: Do rijeke.

Aleksandra: Zašto?

Sofija: Znaš zašto. Jadna Aleksandra. Tako dobra i snažna. Šalju mi moje muškarce. Prvu dvojicu rijekom, trećeg cestom. Svi mrtvi. Sad idem natrag do rijeke. Čekati poslijednjeg.

DVADESET PETI PRIZOR

Pripovjedač gleda kako žene izlaze. Sam je na pozornici, prvi put bez stolice.

Pripovjedač: Ovo su moje posljednje riječi.

Jer ako ostanem, ako nastavim govoriti, neizbježno ću početi govoriti o sebi.

Stoga idem. Kamo idem? Ponovno: je li bitno? Je li važno? Možda ću nestati u priču. Ili ću se možda vratiti kući s lažnim imenom, prijeći granicu nadajući se da me neće prepoznati, ući u sobu u kojoj moja djeca pokušavaju zaspati, sin koji izgleda poput mene, kćer koja je rođena nakon što sam otišao u progonstvo i koju nisam nikada dotaknuo.

Evo vidite: već pričam o sebi.

Ovo nije moja priča.

Ne želim biti jedini lik u ovoj priči s kojim se ljudi mogu poistovjećivati, kojeg mogu prepoznati, poput novinara koji dođe, bez muke odredi tko je dobar a tko zao i onda, osjećajući se superiornim govori vanjskom svijetu o zvjerstvima. Ne želim postati takav lik. Ne može biti da jedini način na koji se ljude može natjerati da suosjećaju s ovom perverznom bajkom, bude osobni mamac.

Već se ionako o meni zna previše, više nego dovoljno: da sam se ovako vratio među žive, da mi glas putuje kamo tijelo ne može, da mi oči gledaju ono o čemu se ljudi tamo doma ne usuđuju niti šaptati, a i ono o čemu ljudima ovdje nije stalo. Svijet je pun priča o ljudima s propalim brakovima, djeci koja odrastaju bez oca, muškarcima koji sanjaju o vjernim ženama, novinarima koji istražuju i objašnjavaju tajne svijeta kojem ne pripadaju.

Ovo nije o meni.

Ovo nije moja priča.

(Pripovjedač izlazi - po mogućnosti u gledalište i kroz izlazna vrata.)

DVADESET ŠESTI PRIZOR

Sofija pokraj rijeke sa stolicom. Ulazi Tereza koja za sobom vuče stolicu.

Sofija: Što ćeš ovdje?

Tereza: I ja sam došla čekati.

Sofija: Čiji je stolac?

Tereza: Mog brata.

Sofija: Sebastijana.

Tereza: Ne. Fernanda.

Sofija: Noćas je ledeno. Prehladit ćeš se.

Tereza: Žilava sam koliko i ti.

Sofija: Zapali vatru. Stare smo.

Tereza: Nema drva.

(Gledaju stolce. Tereza pali svoj, a zatim Sofija svoj.)

Tereza: Dobra vatra. Grije moj bijes.

Sofija: Dva stolca. Nije baš neka toplina.

Tereza: Nije još. Ali doći će i druge.

DVADESET SEDMI PRIZOR

Emmanuel kod Kastorijinih. Vide se dva ogromna kožnata naslonjača, okrenuta od pozornice, iz kojih se diže dim cigara; oba su zauzeta, ali isprva ne vidimo tko je u njima: Filip Kastorija i njegov brat. Filipa se vidi kad je naznačeno, ali njegovog brata se nikada ne vidi. Njegov glas je jednoličan, pomalo mehaničan i opor. Emmanuel stoji pun poštovanja. Beatris Kastorija stoji postrance i gleda kroz prozor.)

Filip Kastorija: I reci svom satniku da nisam umiren.

Emmanuel: Hoću, gospon Kastorija.

Filip Kastorija: Dva tijela, a sada ta gomila udovica? Pitam se koliko dugo će to još potrajati? A tek to puštanje političkih? Što bi to trebalo biti? Čija li je to predodžba zavodenja reda? Siguran si da nećeš ništa popiti?

Emmanuel: Ne, hvala, gospon Kastorija.

Beatris Kastorija: Hrane li te tamo, Emmanuele? Izgledaš mršavo.

Filip Kastorija: Dečko je uvijek bio mršav.

Beatris Kastorija: Nikada nisam oprostila gospodinu Kastoriji što te je prepustio vojsci.

Emmanuel: Hvala, gospođu Kastorija.

Beatris Kastorija: Ljudi koje sada imamo su nam strani. Ne svidaju mi se. Zašto nam se ne vratiš?

Filip Kastorija: Koristan mi je. Svi ostali su maloumni kreteni.

Emmanuel: Hvala, gospon Kastorija.

Filip Kastorija *(diže se i odlazi od naslonjača):* Mislim da je satnik sve gadno zabrljao. Moj se brat slaže. *(Pokazuje naslonjač.)* Želim da to kažeš satniku.

Emmanuel: Mislim, gospon Kastorija, da on samo pokušava...

Kastorijin brat: Popustljiv.

Emmanuel *(nije razumio):* Oprostite, nisam...

Kastorijin brat: Filipe, reci mu da kaže satniku da je popustljiv. Osam godina teškog rada bit će upropašteno preko noći. Dok trepneš, opet će se penjati preko ograde, kao prije, i svojim prljavim prstima grabiti našu zemlju. Treba ih poubijati još nekoliko ako se nisu naučili pameti. Bog nam pomogao kad nisko rangirani vojnici počnu misliti. Osjetljiv? Zamijeni ga. Uzmi mu čin. Daj ovom dečku njegov posao. Nekome tko će to okončati. Traje već tjednima. Okončati. To mu reci, Filipe.

Filip Kastorija: Pa, ovaj...

Kastorijin brat: Što, strana štampa? Sakrilo na pedesetoj stranici popodnevnog izdanja. Ne žele čitati o ovom smeću. Žele čitati o maloj Amerikanki koja je upala u bunar. U... Teksasu! *(Smije se uživajući u riječi "Teksas".)* Teksasu!

Beatris Kastorija: Divim se satniku.

Kastorijin brat: Filipe, opet počinje...

Beatris Kastorija: Što hoće te žene? Tijela svojih muževa?

Filip Kastorija: Molim te, Beatris.

Beatris Kastorija: Ta dajte im što hoće, to je kršćanski.

Filip Kastorija: Gospođa Kastorija je nervozna, Emmanuele, ona...

Beatris Kastorija: Zašto uvijek kažeš da sam nervozna kad se ne slažem s tobom? Nisam nervozna. Strah me je. Znaš li, Emmanuele, što sam čula govoriti kuharice u kuhinji?

Filip Kastorija: Nećemo opet...

Beatris Kastorija: Razgovarale su o ženama kraj rijeke i rekle da su čule kako se tijela svugdje pojavljuju, čak i ovdje, na našem imanju, u poljima, voćnjacima.

Filip Kastorija (*glasa se poput duha*): Buuuuu...

Beatris Kastorija: Šuti, Filipe. Šaptale su, ali čula sam ih. Rekle su... da se ta trupla... da se raspadaju i da su bez lica...

Filip Kastorija: Molim te, Beatris, ovo je neugodno.

Beatris Kastorija: ... a noću... rekle su da su ih vidjele kako hodaju naokolo, prljavi, i kako ih ništa ne može zaustaviti jer ništa ne može zaustaviti mrtve.

(*Kastorijin brat se smije.*)

Beatris Kastorija: Baš tako je rekla, "Ništa ne može zaustaviti mrtve." A prekjucher, noću, Filipe, to ti nisam rekla, probudila sam se radi lošeg sna i sišla u prizemlje... ostavili su sva vrata i prozore otvorene. Posluga. Sve su ostavili otvoreno. Tako da mrtvi mogu ući.

Filip Kastorija (*prilazi joj*): Bea, Bea... Vidiš, Emmanuele, zašto žene ne bi bile dobri vojnici. Eto zašto se ova situacija mora okončati. Postala je nepodnošljiva. Hoću da to kažeš svom nadređenom.

Emmanuel: Hoću, gospodine.

Filip Kastorija: Ili ću morati upotrijebiti svoje ljude. Shvaćaš?

Emmanuel: Da, gospodine. Shvaćam. Pobrinut ću se da satnik shvati.

(*Ulazi Poručnik.*)

Poručnik: Mislim da je satnik počeo shvaćati raznorazne stvari.

Kastorijin brat: Ah, naš spasitelj. Baš sam jutros telefonski razgovarao s vašim ocem.

(*U pozadini vidimo kako se druge žene pridružuju Sofiji i Terezi. Nose drvene stolce.*)

Beatris Kastorija: Gledaj, Filipe, u dolini. Dim.

Poručnik: Da, žene. Svih trideset šest udovica. Rade lomaču. Ustvari, jedne nema. Utopila se jutros. (*Emmanuel.*) Mislim da si je poznavao.

(*Emmanuel se naglo okreće sučelice Poručniku. Bulje jedan u drugog.*)

Filip Kastorija (*gleda dim*): Koji se to vrug zbiva?

Poručnik: Cijelo selo. Pale stolce.

Kastorijin brat: Kad se jednom dohвате vatre...

Filip Kastorija: To je to. Uzimam stvar u svoje ruke.

Poručnik: Nema potrebe. Poznajem tog satnika. Trebalo mu je samo vremena.

DVADESET OSMI PRIZOR

(*Satnik i Poručnik u Satnikovu uredu.*)

Poručnik: Impresivan plamen. Vidi se na kilometre. Svatko tko ga vidi, zapitat će se: tko zapovijeda u Camachu?

(*Kratka stanka.*)

Satnik: Što li hoće? Vratio sam im... pokazao sam im. Kako da dobiju neke od svojih muškaraca, ali one... kao da su zaljubljene u smrt, kao da me mole da povučem obarač.

Poručnik: Žele sve svoje muškarce. Ne samo jednog. Ne samo nekoliko. Sve.

Satnik: Sve? Nemoguće.

Poručnik: Nemoguće. Nema više.

Satnik: Što?

Poručnik: Nema više. To je sve što kažu.

Satnik: Nema više čega?

Poručnik: Pitajte njih. Nema više.

Satnik: Mora da ste vrlo zadovoljni.

Poručnik: Zadovoljan?

Satnik: Pa, imali ste pravo. Sada ćete dobiti što želite. Moju ostavku. I žrtve. Možda stotine. Opravdanje, zabavu.

Poručnik: Zabavu? Satniče, to nije pošteno. Mislite da uživam u ovome? Onaj dečko neki dan? Mislite da sam uživao u tome?

Satnik: Jeste li?

Poručnik: Imam brata njegovih godina. Pokušali ste im poboljšati stvari i predvidivo je da će trpjeti zbog vaših dobrih namjera. Uvijek izvuku deblji kraj, ti ljudi. Žalim ih.

Satnik: A mene prezirete.

Poručnik: Satniče. Mi nosimo istu uniformu.

Satnik: Što znači da ste spremni obući moju.

Poručnik: Što znači da dijelimo istu majku. Što znači da poput braće podržavamo jedan drugog kad dođe do pogrešaka.

(*Kratka stanka.*)

Na službu sam.

(*Kratka stanka.*)

Satnik: Možda... možda sam... vas pogrešno procijenio.

(*Kratka stanka.*)

Uhitite staru Fuentesicu.

Poručnik: Predlažem neposredniji pristup.

Satnik: Uhitite je. Kolovodu. Kirurški zahvat.

Poručnik: Sjetite se samo: Vatra se širi. Postoji mnogo stolaca za paljenje, po cijeloj dolini, po cijeloj zemlji. Mnogo ljudi gleda.

Satnik: Gledaju mene.

Poručnik: Gledaju nas.

Satnik: Hvala. Možda bismo mogli, u nedalekoj budućnosti, provesti jednu večer zajedno. U gradu. Naći neke zgodne ženske. Ovdajšnje žene su nevjerovatno ružne.

Poručnik: I nevjerovatno tvrdoglave.

(*Smiju se.*)

Poručnik: Na kraju krajeva, njih se ne može urazumiti. Ta luda starica.

Satnik: O, urazumit ću ja nju. Pokazat ću joj kako razum može biti neodoljivo uvjerljiv. Slomit ću joj jebenu kičmu.

Poručnik: Idem po nju.

Satnik: I pokupite njezinog unuka kad ste već tamo.

(*Kratka stanka.*)

Ako radije ne biste dečka, mogu poslati Emmanuela.

Poručnik: To je - uvidavno od vas, satniče.

Satnik: Nije to ništa. Moja majka je bila posebna. Naučila me je, kad sam bio dijete, da uvijek pazim svog brata.

Poručnik: I mene moja.

DVADESET DEVETI PRIZOR

Kuća Fuentesovih. Dvorište je puno razbacanih stvari. Fidelija sjedi usred krša. Alonzo sjedi na stubama kuće i drži bebū. Janina stoji i gleda uništenje. Prilazi Alonzu, obujmi mu glavu, nježno ga

potapše i zatim nježno uzima bebu iz njegova naručja. Alonzo počne tiho plakati. Janina nosi bebu do sredine dvorišta. Ulazi Aleksandra, teško diše, raščupane kose, razderane haljine i okrvavljena lica.

Aleksandra: Neću ga više nikada vidjeti.

Janina: Nemoj to govoriti. Prepametan je on za njih, on... Fidelija? (Fidelija se ne miče.)

Aleksandra: Fidelija, Jani tebi govori.

Janina: Povedi svog strica unutra, Fidelija. On mora... ići unutra. (Fidelija ustaje. Ona i Aleksandra se gledaju. Onda Fidelija uzima Alonza za ruku i vodi ga u kuću.)

Janina: Strašno izgledaš.

Aleksandra: Je li beba u redu?

Janina: Smješka se.

Dobit ćeš ga natrag. Suradivat ćemo. Dovest će ga natrag, neće povrijediti dijete.

(Alonzo ulazi.)

Alonzo: Janina...?

Janina (zastane, a onda mu prilazi i kaže Aleksandri): Cijelu noć se prevrće i plače. Njegova divna leđa puna su ožiljaka. Tko su ti ljudi koji su ti to učinili, koga vidiš u svojim snovima? Kada će platiti za tvoje ožiljke? Htjela bih ući u tvoje snove i izvući te ljude iz mraka na svjetlo. Osjećam takav... Bijes. Mislim da će me ubiti. (Ulazi Fidelija.)

Aleksandra: Kad su odveli Emilijana, mislila sam - ako šutim i budem mirna, neće ga povrijediti i jednog dana će se vratiti, čitav. Od tog dana stalno plešem po njihovom. Šutjeti i biti miran, sve smo to mislile, ali uvijek postoji još netko koga mogu uzeti. Htjela bih da se ništa ne dogodi mom malom, ali... Moramo tome stati na kraj. Napokon, napokon, na kraj. Moraju nam dati što je naše, žive, mrtve, vratiti nam naše muškarce, a ako su ubijeni, onda njihove ubojice. To je pravda.

Janina: Alonzo, idem k ženama na rijeku.

Alonzo: Jani...

Janina: Da ima vremena, mogla bih to zaliječiti. Ali sada nema vremena.

(Fideliji.) Uzmi bebu.

(Janina prilazi Fideliji, koja uzmakne jedan korak. Janina joj daje bebu, uzima s poda stolac i počinje izlaziti.)

Fidelija: Mama...?

Aleksandra: Idem i ja.

Fidelija: Hoću ići s tobom.

Aleksandra: Netko mora paziti na bebu.

Fidelija: Može Alonzo.

Aleksandra: Ne. Mislim da ne može.

Fidelija: To nije moja beba. Ne znam što da s njom radim. Ako počne plakati...

Aleksandra: Nahrani je.

Fidelija: Ako ne bude hrane?

Aleksandra: Pričaj joj. Pričaj joj priče.

Fidelija: Mama, molim te, nemoj ići.

Aleksandra: Nosi me u sebi, budi moj dom. (Uzima preostali stolac.) Majka sam ti.

(Aleksandra i Janina se međusobno obgrljuju i izlaze iz dvorišta prema rijeci. Fidelija gleda za njima.)

TRIDESETI PRIZOR

Zatvorska ćelija. Satnik, Emmanuel i Sofija. Gotovo je potpuni mrak. Čuje se kapanje vode.

Satnik: Govori. Govori, stara divljakušo. Misliš da je to junaštvo. Misliš da itko uopće zna da se to događa. Bacit ću tvoje tijelo i njihova tijela na kamion i istresti vas negdje u duboku jamu i poslije vapna i zemlje sve će biti gotovo, sve. Ničeg više neće biti. Okončaj ovo. Ti to možeš. Okončaj to ili ću to ja okončati. (Emmanuelu.) K vragu, daj mi svjetla, misliš da sam jebeni šišmiš? (Emmanuel pali svjetlo. Svi žmirkaju.)

Satnik: Dovedi dečka.

(Sofija reagira.)

Satnik: Aha. Pomakla se.

(Emmanuel dovodi Aleksisa. Ruke su mu vezane na leđima, glava pokrivena umrljanom platnenom kukuljicom, košulja razderana, a jedno rame okrvavljeno i očigledno iščašeno.)

Sofija: On je dijete.

Satnik: Muškarac je. Narastao je koliko će narasti.

(Satnik grabi Aleksisa za povrijeđeno rame. Aleksis zamalo vrisne.)

Sofija: On vam neće pomoći.

Satnik: Već te je natjerao da govoriš. On je gotovo čudo, taj dečko.

(Stanka..)

Pošalji žene kući. Suraduj ili će otići u najmračniji kut najgadnijeg zatvora, tako mi Bog pomogao, a onda... čuješ me? Nećeš više nikada vidjeti ovog - dečka. čuješ me? Zgazit ćemo ga.

Aleksis: Bako...?

Sofija: Satniče, imate li djece, satniče? Imam molbu, tako vam vaše djece. Trebam nekoliko trenutaka s njim nasamo. Da se oprostim.

(Stanka..)

Satnik: Majko božja... Ti si luda, dečko je živ i ti ga možeš održati na životu, pokušaj, pokušaj...

(Uzima njenu ruku i pritišće je na Aleksisova prsa, kod srca.)

Satnik: Živ je. Osjećaš mu srce?

(Ona drži ruku na Aleksisovu srcu. Stanka. Satnik joj grubo odgurne ruku.)

Satnik: Što bih morao učiniti da odeš do rijeke?

Sofija: Hoćemo da se svi muškarci vrate kući. Svi. Odveli ste ih žive i hoćemo ih natrag žive. Ako su mrtvi, hoćemo ih pokopati.

Satnik: Ali to sam vam ponudio, ja...

Sofija: I nakon toga želimo da ubojice budu kažnjeni. Eto, to želimo. Sve mi. Pokraj rijeke.

(Kratka stanika.)

Satnik: Tragedija ove zemlje je... da ne mora biti suha i neplodna, čeka da procvjeta, hoće biti zelena... nitko ne razumije da se prema naprijed kreće korak po korak, ne odjednom i ako tražiš previše, završiš samo s prašinom. Ovaj dječak... bi mogao naučiti čitati. Mogao bi glasovati, mogao bi postati... nešto dobro za ovu zemlju, mogao bi, građanin.

Njegova bol, njegova gadna smrt... je tvoj san za njega, ne moj.

(Satnik vodi pištolj iz navlake i prislanja ga Aleksisu na glavu.)

Satnik: Moli je da ti spasi život. Moli je. MOLI JE!

(Trga Aleksisu kukuljicu. Aleksis zatvara oči, stoji njišući se.)

Aleksis: Bako.

(Tišina.)

Sofija: Samo nekoliko trenutaka.

(Stanka..)

Satnik: A što ću ja dobiti ako ti to dam?

Sofija: Možda malo mira. Trebat će vam. Poslije. Mir.

Satnik: Ne ispunjavam više nikakve zamolbe. Ionako mu nemaš što reći.

(Napinje okidač.)

Sofija: Smijem li ga dotaknuti?

Satnik: Čemu?

Sofija: Molim vas.

(Kratka stanka.)

Satnik: Zamaraš me, ženo.

(Glavom daje znak da može dodirnuti Aleksisa. Sofija prilazi unuku i ponovno mu dodiruje srce. Jedan trenutak ne događa se ništa, a zatim se iznenada promijeni svjetlo. Sofija i Aleksis su sami.)

Sofija: Čuješ li me?

Aleksis: Da.

Sofija: Oni nas ne mogu čuti, mali moj muškarčiću. Ne mogu te zaštititi, bebice moja. Shvaćaš li zašto?

Aleksis: Ne.

Sofija: Opraštaš li mi?

(Kratka stanka.)

Aleksis: Da.

Sofija: Moram ti nešto reći. Postoje sela živih i sela mrtvih, koja nas uvijek okružuju. Stisni se uza zid. Iza sebe. U kamenu je ruka. Uzmi je, drži je.

Aleksis: Bojim se, ja...

Sofija: Da, da, ruka je tamo. Osjećaš li je ?

Aleksis: Ništa ne osjećam.

Sofija: To je tvoj otac. Poznaješ njegovu ruku.

Aleksis: Da.

Sofija: To je snažna ruka. A za tebe tako nježna. Da budeš hrabar. Za one koji dolaze poslije tebe, za one koji dolaze poslije. Ljudi poput nas ne umiru. Bit ćemo u kamenju zida, i ti i ja i mnogi drugi, bit ćemo tamo zajedno, mali moj muškarčiću, bebice moja, dok se zidovi ne sruše.

(Svjetlo se vraća, Satnik joj miče ruku s Aleksisovih prsa. Gleda Sofiju.)

Satnik: Nek' ti Bog oprost. Nek' nam Bog svima oprost.

(Zatamnjenje. Prvo jedan pucanj, a zatim još jedan. Svjetla. Fidelija i beba. Ispod njih kraj rijeke okupljaju se žene i vojnici.)

TRIDESET PRVI PRIZOR

Fidelija (beb): Moraš naučiti govoriti. Morat ćeš govoriti. Ima stvari koje ćeš morati reći.

Ali ako i odlučiš nikada ne govoriti svoje priče, one će ipak biti ispričane. Ima priča koje zahtijevaju biti ispričane i ako nema riječi, procure kroz kožu. Nose ih vjetar, dim, rijeka, riječi priče nalaze svoj put od najudaljenijih, najusamljenijih mjesta, do mjesta gdje ih ljudi žele slušati...

Mogu čekati. Mogu čekati dok ne progovoriš. Strpljiva sam. Mogu čekati dugo.

(Izlazi. Kraj rijeke blistavo sunce. Žene; sučelice njima mnogo vojnika s mnogo naoružanja. Satnik i Emmanuel čekaju. Stiže Poručnik.)

Satnik: Ova zemlja je beznadna. Morat će raseliti sve ljude iz cijele zemlje i dovesti druge ljude, ljude izvana, ljude s nekom drugom vrstom uma.

(Stanka. Satnik gleda žene.)

Poručnik: Želite li možda da ja izdam zapovijed, gospodine?

Satnik: Mogu ja.

(Vojnici povlače zatvarače i zauzimaju položaj.)

Satnik: Žene! Ovo je posljednja prilika. Idite kućama. Poslušajte ili ću narediti svojim ljudima da vas maknu. Upotrijebit će koliko god sile bude potrebno.

(Kratka stanka..)

Vojsko! Raščistite obalu.

(Satnik ponovno gleda žene, one gledaju njega. Iznenada se začuje glasan vrisak neke životinje, kosa ili... Svi, žene, vojnici pogledaju gore. Zatim opet dolje, jer se čuje sve glasniji zvuk rijeke. Žene tiho kreću prema rijeci, zatim u vodu i na obalu iznose tijelo. Primiču se vojnicima, pa stanu. Pogledaju jedna drugu. Zatim se opet primiču - možda plešući, možda pjevajući, možda se samo krećući prema naprijed, dok njišu tijelo poput novorođenog djeteta. Zatamnjenje.)

KRAJ

Prijevod: Ivan Matković

